

Jernej Jereb / *Suženj demona*

Še danes trepetam po vsem telesu. Včeraj bi se bilo skoraj izvršilo hudodelstvo v moji hiši. Med mojo ženo in menoj so se pretrgale vse človeške vezi. Postala sva žival, iskala sva z begajočimi očmi predmetov, da se ubraniva drug drugega. Po mojih rokah je lezel strašen občutek sveže krvi.

Nocoj, ko to pišem, sem se zaklenil v svojo sobo, da me žena v spanju ne zabode. Preden je prišla ta beseda z njenega jezika, jo je imela v srcu in v njenih očeh sem videl, da je še ni zavrgla. V samoti svoje kuhinje zbira moči. Jutri ne bom pil kave iz njenih rok; bojim se, da bi me ne zastrupila.

In vendar je ne bom naznanil. In kljub temu ne ubežim od nje. Pa mi je sama priznala, da ljubi drugega. Z rezgetajočim sméhom leti na okno, ko zasliši drdranje motorja in trobentajoči glas avtomobila; on se vozi vsak dan mimo naše hiše. Osnutek njenega ljubavnega pisma hranim.

Jutri bom odgovarjal na vprašanja: «Ali je tvoja žena zdrava?» s hinavsko besedo: «Hvala; dobro se počuti!» In vendar je vse, kar se vrši, umljivo, vse je utemeljeno; kdor bi me sodil drugače, napak bi me sodil.

Nekdo mi je dejal, da sem divje rastoče drevo. Ne ugovarjam, ne ugovarjam! Obtožujem pa dobro vzgojene može, ki zapuščajo svoje družine in morijo svoje žene, justica jih pa oprošča. Tega jaz še nisem storil in to je morda moj največji greh...

*

Vem, strašen človek sem. Sam sebe ugonabljam. Življenje me je vrglo v strašnem loku, da sem padel v prostor, ki je podoben poveznjenemu liju. Brezno, ki se mu je razširilo neskončno dno. Ljubiti ne znam več. Srce molči kot mutec. V meni je ostal samo ogenj, ta ogenj pa je strašen.

Kolikokrat sem begal po ulicah tujega mesta, da bi našel koga, da se na njegovih prsih umirim. Srce je trepetalo kot golo dete, v sneg položeno.

Ob robovih brezna pa sem videl prikazni svoje preteklosti, grozne in nasilne, preklete in oboževane. Nekatere so rastle ogromne mimo mene v neskončnost, druge so bile pritlikave, človeškemu očesu jedva vidne. Bil sem zrcalo; vse je odsevalo v meni. Iz omotice sem jedva mogel izluščiti medlo željo, da bi obstal, a niti trdno upanje ni našlo opore v tem strašnem prostoru. Padam... padam...

Ne sodi me, da ne padeš v brezno, in se boš divje sovražil in ljubil, kot se divje sovražim in ljubim jaz. Človeška sodba je krivična in bolj zločinska kot zločin, bolj grda kakor greh.

Ne bom ti vsega popisal, niti v desetih knjigah ne. Moja moč je človeška in bo komaj senco resnice ulovila. Vzemi spačeno senco moje podobe, po nji uravnaj svojo sodbo. Če pojdem kdaj v ječo, ali umrem nasilne smrti, vеди, da sem se raztreščil v dnu brezna in da sem dovršil svoj roman.

PRVI DEL

Moji pradedje so doživeli po devetdeset let; vsakteri izmed njih je imel po petnajst otrok na en zakon. Rojen sem bil v leseni pajštyi, ki je imela eno samo sobico in vežo; sobica pa je bila tako majhna, da še postelja ni imela prostora v nji. Prišel sem zato v podstrešju na svet; v tistih poljesenskih dneh, ko so padale tepke na tla.

Vzgojen sem bil moralno. Če sem skrivaj pogledal v materine prsi, ko je dojila, sem bil tepen. Moja radovednost za golim telesom je bila pekoča. V samoti smo ogledovali otroci svoja gola telesa; ko nas je preplašila ta, smo bili tepeni dvakrat zaporedoma, vsa družina je zardevala od sramu.

Če so odrasli govorili, nas je mikal zamotani zmisel besed; nismo jih razumeli. Kadar so starši opazili našo pozornost, so nas zapodili. Želja, razumeti neznano, je šla z nami.

~ Za otroka, ki dorašča, je nekaj strašnega spoznanje, odkod so otroci. Prva uganka, ki lomi dušo otrok do bolesi. Prvi gnus, ki pljune na lepe bajke. Te bajke nam je prva ubila deklica, katere mati je bila babica.

Bili smo vzgojeni tako, da smo imeli nekatere dele človeškega telesa za nagnusne in človeka nevredne. V ta svet otroka pa je pala nova vera, ki je podrla vse dosedanje in vžgala široko rano. Še mati se mi je gnusila.

In vendar je ostala še ena tajnost. Skrivnost očetovstva, najtežje umljiva; še ena kalvarija, ki jo je bilo treba preboleti.

Na površen in zelo nelep način mi je to tajnost razodel pastir, da se mi je zavrtelo pred očmi. Močerad mi je legel na srcé. Ta gnus me je pozneje ubijal tako dolgo, dokler se ni vzbudil spolni nagon v meni. Vendar blagrujem dušno bolečino mladosti; lepa je in sveta, dokler ne ugasne.

Kako počasi je lezlo vse to mimo mene, kako se je zajedalo v meso v težkem dvomu in črnem gnusu. Boleče spoznanje so

poglabljevali hlapci in dekleta pri dnevnem delu. Bili so večeri po takih dneh, ko sem bil žalosten do solz.

Razumel sem in nisem razumel, dvomil sem in nisem več dvomil. Razodeto mi je bilo, da se vrši z živalmi isti skrivnostni način oplojanja. Videl sem človeka, ponižanega do živali.

*

V tistem času so me peljali v mesto, da bi se izučil za prodajalca. Tam sem slišal kvanto, ki je iz neplodnega zakona iskala pouka v pijancu, ki je bil pohotnež in zavaljenec. V podstrešni sobici me je na skupni postelji hotel tovariš uvesti v skrivnost samooskrumbe. Sredi noči sem planil s postelje, polblazen od začudenja in gnusa. Spal sem na golih tleh.

Debela dekleta se je sirovo šalila z mojo sramežljivostjo na način, ki me je radi svoje odpornosti pehal v obup. Moj tovariš se je vsako nedeljo ob uri, ko sta sedela gospod in gospa v gostilniški družbi, splazil k pestunji v spalnico in je ostal pri nji. Po cele ure sem preslonel ob oknu, ki je gledalo na hodnik; bila je tema v sobi, videl nisem ničesar.

Luskina za luskino se je počasi luščila z jedra. Nekoč sem videl skozi odprto okno v nasprotno stran ulice šiviljo, ki si je slekla bluzo. Kazala je gole, bele roke, srajca je bila globoko izrezana, da se je jasno črtala vzdolbina med grudmi. Roka, v kateri sem držal pero, mi je zatrepetala, kri je zagorela... Bila je to prva ženska, ki je povzročila v meni razdraženost.

S tistim trenutkom se je ustvaril odnos med menoj in med žensko. Dobil sem svoj spol. Misel mi je sedla na možgane in mi blodila kri; nisem se je mogel več otresti.

*

Marsikdo mi je dejal, da je moj največji greh bojazen. Moja mati je bila mučenica dela in ponižnosti. Svojo duševno lastnost sem prinesel v krvi na svet. Bil sem uslužen do sužnosti, tenkočuten do blaznosti. Kdor me je pogledal, si je moral misliti: »Kakšna šleva pa je to?«

Poteza žalosti je visela na mojem obrazu, pa nisem bil žalosten. Nisem pel in ne pil, ne kvantal in ne razgrajal. Kakor da sem se s svojo dušo stisnil v skrajni kot svojega bistva in se od tam opazujem.

Tak sem bil, ko sem začel postajati človek. Le ona želja je gorela v meni: vse vedeti. Bral sem, gledal sem, občutil sem. Znanje sem požiral vse križem, brez zveze in načrta, hlastno in

neumorno. Moje znanje je bilo raztrgan mozaičen tlak. Tako je še dandanes. Ničesar ne znam; vse bi hotel vedeti.

*

Dekle Tereza je bila prva ženska, ki sem se ji poizkušal približati. Bila je majhno, pegasto dekle, ki jo neprestani smeh ni delal prikupne. Nekega večera o počitnicah sva se ob pozni uri vračala sama z dela domov. Bila je čudovita poletna noč, ko oko ne gleda narave, a vidi skozi dotikljaj dekliške roke obtok krvi in beloto njenega telesa. Kaj bi človek počel z nelepim dekletom! In vendar sem jo prijel za roko, ko sva plezala čez prelaz v klanec in sem nagnil svojo glavo k nji. Molčala je, čutil sem le njeno sapo. Poljubil bi jo bil, a tedaj še nisem poznal poljuba, niti lastne matere ne.

Šele po dolgih dneh sem se nekega večera odločil, da jo poljubim. Prijel sem jo za roko, plahost se je borila z željo v meni. Tedaj sva zaslišala korake na klancu. Spustila sva roke in tiho odšla po stezi...

Naslednji dan sem odšel v mesto.

*

V mestu sem iskal stanovanja.

Stopil sem v tlakovano vežo velike hiše, po kateri so odmevali koraki, kakor bi me spremljal lajež psov. Na širokih, položnih stopnicah, ki so se dvigale v prvo nadstropje, sem zagledal žensko. Bila je na prvi videz taka, da se mi je zdela mlada. Njena živo pisana obleka, skrbno počesani in v valove nažgani lasje ter ciganski uhani so varali. V resnici so njene roke, njena koža krog oči in ob ustnicah pričali, da je videz skoro dekliške lepote umeten. V ta videz so pripomogli črni lasje, ki so se svetili od maščobe, in rjave žive oči, ki so neprestano nečesa iskale.

Nisem je utegnil do dobra pogledati, že sem privzdignil klobuk. «Ali dobim tu stanovanje?»

«Ste dijak, če dovolite? Stanovanje želite? Sprejemem vas. Lepa soba; boste videli. Pojdite z menoj!»

Njena gostobesednost me je spravljala v zadrego. Njen glas je bil sladek. Neprestano se je smejala. Pri smehu se je gorenja ustnica nategnila čez zobe, ki so bili drug drugemu enaki.

Ker nisem dejal ničesar, je govorila:

«Glejte, no, glejte! Dijak ste? Vaše ime, prosim?»

Zardel sem in odgovoril, kakor da je moje ime sramotno: «France Živko».

V kuhinji sem sedel na stol. Ona se je oprla s komolci na mizo in me gledala ter izpraševala o vsem. O starših, o šoli, o moji starosti. Neprestano se je nasmihala in odkrivala vrsto zob.

V stanovanju ni bilo nikogar; le v kotu kuhinje je stala desetletna deklica in pomivala posodo. Velike črne lasé je imela ovite kot krono okrog glave; imela je lepe črne oči.

«To je moja nečakinja,» je dejala gospa Fani, katere ime sem bral na kuhinjskih vratih. «V šolo hodi in mi pomaga; zato ima hrano in posteljo.»

Soba je imela štiri postelje, edino okno je bilo obrnjeno na štirikotno dvorišče. Ko sem vprašal po ceni, se je gospa Fani obotavljala. Gledala me je s svojimi prodirajočimi očmi in ni bila v zadregi.

«Tako, tako,» je ponavljala, nevede, kaj govori. «Glejte, da boste pridni. Ni drugače! Kdo bi si to mislil!»

Nisem je še poznal in nisem vedel, kaj ni drugače in čemu naj si kdo kaj misli. Njen značaj ni trpel molka v pretrganem govoru. Vrzeli je dopolnjevala z neumnimi, brezpomembnimi besedami.

Poslovil sem se in odšel.

*

Čez teden dni smo se naselili v sobo s štirimi posteljami štirje dijaki: Jaz, Stane, Janko in Pepi. Razvit in skoro mladeniški je bil le Janko, ostala dva sta bila otroka. Družilo nas je le stano-
vanje in šola, naši značaji so bili povsem različni. Med nami se ni moglo utrditi prijateljstvo, hodili smo vsak svoja pota.

Na našo sobo je mejila spalnica gospodičen, ki so bile pri gospé na stanovanju; vmes so bila steklena vrata z belo zaveso zagrnjena in vedno zaklenjena. Gospodične sem videl redkeje kot vsako drugo žensko na cesti. Jedva sem vedel, da hodijo na učiteljišče in kako jim je ime: Ljudmila, Slava, Marija in Pepina. Živelimo vsak zase, še pri obedu se nismo videli; dijaki smo se razpršili na hrano po ubožnih kuhinjah.

Njih značaje nam je opisala gospa Fani. Ljubila je živahno Slavo, mrzila je tiho in filozofsko razmišljajočo Marijo. Ostalih dveh ni znala opredeliti, nista se prijeli niti njene ljubezni niti njene mrznje.

Bila pa je sodba gospe Fani kruta in samoljubna, po njenem značaju umerjena. Kadarkoli je prišla v našo sobo in sedla med nas, je govorila silno mnogo. O stvareh, ki nas niso zanimala, o osebaj, ki jih mi nismo poznali.

Iz teh besed se je počasi luščila ona sama in stopala pred moje oči. Le toliko, v kolikor jo je moje majhno poznanje življenja moglo doumeti.

Ta ženska ni bila dijaškim gospodinjam niti za las podobna. Ni ljubila niti molitve niti cerkve. Z vso krčevitostjo je hotela obdržati blesk mladosti, ki pa je bil izginil že davno. Vse, kar si je mislila o sebi, je bila samo prevara. V to samoprevaro jo je silila vzkipela kri nevarnih let, ki je izbruhnila izpod lupine njenega bistva, mislila pa je, da veje mladost iz njenih udov.

V mestu je slovela kot stroga gospodinja. Njena strogost je izvirala iz njene nervozne nravi, ki je mejila na histerijo. Opazil sem pri nji jasno vidne znake veselja nad duševnim trpinčenjem človeka in nad njegovo fizično muko.

Njena mala nečakinja Marica je imela vedno solzne svoje lepe, temnozasenčene oči. Bili so trenutki, ko je izlivala ona nanjo vse gorje svojega značaja. Tedaj se deklica ni smela ne smejeti, ne jokati. Vse, kar je storila, je bilo napačno. Zmedena je hodila okrog. Nam se je smilila, pa nihče ni smel ziniti niti besede v njeno dobro.

Kadar je bila gospa Fani dobre volje, jo je objemala in poljubljala.

*

Čudovita jesen je bila tisto leto. Od neba do rjave pokojne zemlje je visela jasnina, ki je trepetala v živih barvah. Na ozadje te jasnine so se črtale le zelene ciprese in redke palme in kazale v nebo. Tiste večere so trepetala vsa srca, kadar se je potopilo solnce v ravan, kot da se je pogreznilo v ogromno rano in brizgnilo kri na obok neba. Vzhod je temnila višnjeva senca, ki se je počasi prelivala v črnino.

V predvečer enega tistih dni je zopet prišla v našo sobo gospa Fani. Sedla je na moj ogromen kovčeg in prekrižala roke. Nismo se zmenili zanjo. Bila je naš vsakdanji gost. Videl sem, kako so se njene oči vprle vame in se niso premaknile. Klonil sem glavo še nižje nad knjigo in bral.

Slednjič je spregovoril Stane. Najmlajši izmed nas je bil in najbolj nemiren.

«Kaj je novega, gospa?»

V tem vsakdanjem vprašanju je ležala trohica ironije. Gospa je ni razumela.

«Tako,» je dejala in skomizgnila z rameni. «Gledam. Učite se; po dnevu pohajkujete!»

Taka karanja niso izvirala iz njene skrbi za nas; bila so le primeren okrasek za njen naslov gospodinje; predmet, s katerim je začejala pogovor, zakaj vedela je, da ji bodo ugovarjali in da ona lahko zavzame nasprotno stališče.

«Če bi bili vsi doma, bi bile ceste prazne, gospa!» Stane se je zasmel svojim besedam. Zasmelji smo se tudi mi. Gospa je bila v zadregi; zardela je in pomolčala s stisnjenima ustnicama.

«Gospod France nikoli ne pohajkuje; vedno je v knjigah.»

Mislila je mene. Bil sem v zadregi. Stane pa je dejal: «Ne zna več, kot znajo drugi.»

«Pa je pesnik!» je dejala gospa Fani. V njenem glasu je bila ta beseda poudarjena na poseben način. Nato se je obrnila k meni, njen glas je izražal zanimanje: «Kdaj nam preberete kako pesem? Tudi naše gospodične se zanimajo za vas.»

Sklonil sem glavo globoko na mizo in najraje bi me tisti hip ne bilo v sobi.

«Saj nisem pesnik,» sem dejal pol tiho in globoka sramežljivost je bila v tisti besedi.

Vendar ni bilo mogoče zatajiti greha. Ne vem, ali zaradi mojih dolgi las ali zaradi črne ovratnice, se je bil raznesel glas, da pišem verze. Niti ene pesmi še nisem imel tiskane, vendar ta glas ni potihnil; mojo ubogo, nezasluženo slavo so šepetali od ust do ust; v šoli so se ji pošmehovali iz klopi v klop. Pogostokrat sem občutil ta naziv kot grdo psovko in še danes mi ni prijetno, če me kdo imenuje tako.

(Dalje prih.)

Dr. Niko Zupanič / Izvor Srbov

Predavanje na kongresu «Internacionalnega antropološkega instituta» v Pragi dne 14. septembra 1924.

Sedanji zastopniki slovanske zgodovine in paleontologije so mnenja, da so nosilci srbskega imena tvorili del množice Slovanov, ki je šel iz svoje prvotne domovine proti jugu, v Dacijo in Panonijo, in ki je skušal v V. in VI. stoletju prodreti na Balkanski polotok. Pozneje so predniki Južnih Slovanov prešli obrambno črto Bizantincev ob Donavi in Savi. Naselili so se slednjič v prvih dveh desetletjih VII. stoletja med Črnim in Jadranskim morjem. Med to maso Jugoslovanov je moralo biti tudi pleme Srbov, ki je — po mnenju Jagića in njegove šole — zasedlo povirje Tare in Pive. Od tu so podvrgli in organizirali ostala plemena Jugoslovanov v ilirskih deželah. Tem potom notranje evolucije je morala nastati srbska država in njen narod

Jernej Jereb / Suženj demona

Prosim, ljubi prijatel, da bi mi o téh zadévah kaj pisal, | in kaj v Ljubljani pravijo o tej reči; zakaj, tukaj ni moč nič zvediti.

Zarad besede «segetína» sem še bolj natanjko vprašal, kaj pomeni in mi je vprašani rekel, da pomeni = *Συμφίτης* — in je še pristavil — kjer se pod nogami zemlja trese. Še sem slišal na Delenskem besedo — *léhca* = c. fem., kar pomeni *Gartenbett*; mislil sem si, da bi znala biti sorodna z besedo = *Leh* = Poljak.

Jaz in moja rodbina se, hvala Bogu prav dobro počutimo; upam, da je tudi pri Tebi taka. Moja gospa, ki Te lepo pozdravi, se je uže precej dobro slovenski naučila, in se je tudi uže toliko Slovanskega duha navzela³², da se zdaj prav | hudo jezi na naše Poslance in pravi: prej so se tako dobro držali; da smo bili povsodi češčeni, zdaj pa v vsakej N^o: Zukunft stoji kaj omilovaje od Poljakov in Slovencev. Pomozi Bog!

Zdaj pa, dragi prijatel, zdravstvuj! Prosim, da bi vse moje znance lepo pozdravil.

Iz srca Te objame i poljubi

Tvoj zvesti prijatel

(Konec prih.)

Dragutin Rudež.³³

Jernej Jereb / Suženj demona

(Nadaljevanje)

Nastal je molk. Dvakrat je požrla besedo, v tretje je rekla: Če dovolite, vas počešem.» Tej premišljeni zvijači vseh zvodnikov in zvodnic sem se vdal. Brez pomisleka, mehanično sem dahnil: «Dajte». Prsi je pritisnila na moja lica, občutil sem vonj prvega ženskega telesa iz tolikšne bližine. Občutje plahega sramu se je mešalo z občutjem ugodja. Njena roka je tresoče spremljala glavnik skozi goste kodre las. Česala me je dolgo; bil sem vdan, šibek, podoben Samsonu.

V tistih minutah pa je spreletelo nekaj kakor blisk moje močgane. Resnica je malone odgrnila svoj obraz.

Dejal sem resno in pomračil oči: «Gospa, zdaj mi povejte! Drugače bom mislil, da mi lažete zaradi tega, da me pridružujete iz neznanega vzroka v mestu...»

Nisem izgovoril do konca. Gospa mi je planila v besedo: «Prisegam, da ni laž! Povem vam zvečer! Ne pogledajte me več, če ne govorim resnice...»

³² Rokopis: navžela

³³ Odgovor Levstikov z dné že 13. VI. 1867 gl.: Lj. Zvon 1925, str. 51/2, št. 7.

Bila je razburjena in trepetala je, da se mi je smilila. Umolknil sem.

*

Ko je tisto popoldne zopet prišla k meni, je bil že skoro večer. Čital sem. Ona je sedla k mizi in vprašala:

«Kaj berete?»

«Ketteja. Pesmi,» sem dejal.

«Berite mi samo malo.»

Bral sem; bile so lepe besede, ki so nedoumljive odmevale v moji duši:

«Oj, dekle, pomisli,
moje široko razprte oči
videle niso nebeškega solnca,
sladkih ni čulo uho melodij ...»

Ko sem prenehal z branjem, je dejala: «Ne razumem!»

«Nihče ne razume, česar ni doživel.»

Gospa me je gledala pozorno z mežikajočimi očmi. Čez trenutek se je domislila:

«Ali ste razumeli pesem, ki sem vam jo včeraj dala? Ali ste ljubezen že doživeli?»

Bil sem poražen. Smejé se je dotaknila moje roke. «Kdo bo verjel, da še ne poznate ljubezni ...»

Najin pogovor niti za hip ni krenil od predmeta ljubezni. Ko sem med pogovorom listal po knjigi, je padla sveta podobica iz nje.

Gospa Fani jo je vzela v roko. Ogledovala je nekaj časa obraz Marijin, nato mi je dejala:

«Poljubite podobico!»

«Čemu?» sem pogledal v njene oči; bile so mračne. Pod trepalnicami so se nabirale solze.

«Tako,» je jecljala kakor otrok. «Če znate poljubiti ... če se upate ... Saj vas je sram ...»

«Ne,» sem dejal trmasto in uporno. «Ni me sram!» Vzel sem podobico iz njene roke in sem jo poljubil.

«Še enkrat!»

Nisem je poljubil več.

Gospa Fani je bila zadovoljna vseeno. Z zagonetnim smehom se mi je zasmejala. Zardel sem, kot da bi mi bila njena skrivna misel tisti hip jasna; popolnoma jasna mi je bila šele veliko let pozneje.

Da zakrijem učinek njenega zmagoslavja, sem ji ponudil podobico: «Poljubite jo tudi vi!»

In odgovorila mi je jasno in brez sramu: «Ne poljubljam mrzlih ust ...»

Nato se je zresnila. Spoznala je, da je dejala preveč in je položila glavo na roke; nekaj hipov se je borila v sebi...

Jaz sem gledal na njene lase, ki so čudno vonjali; ta vonj je v meni vzbujal vselej zmes ljubezni in sovraštva.

Čez nekaj minut je dvignila glavo. Njene oči so bile široko razprte; videl sem, da se je nekaj bistvenega odločilo v nji.

103 Solzna in trepetajoča, s spačenimi ustnicami je stala pred menoj; starikaste poteze njenega obraza so vstale izpod šminke in se zajedle globoko v meso.

«Povejte mi po resnici — ali sem vas kdaj žalila?»

Strmel sem vanjo; tega nisem pričakoval. Odkimal sem in jedva sem spravil besedo iz grla: «Ne.»

«Hočem, da imate dobro misel o meni... In prosim vas še majhne usluge.»

«Recite!» sem ji pomagal iz zadrege. Ona pa se ni mogla odločiti, pet ji je stopal na čelo.

«Ne upam se izreči...» se je borila v sebi. «Beseda mi je zastala v grlu,» se je lomil v presledkih zadnji stavek iz nje.

Vzela je svinčnik, da mi zapiše. Par minut ga je vrtela v roki, nato ga je zagnala po mizi: «Ne morem!» Položila je glavo zopet na roke in ko jo je znova dvignila, je dejala:

«Ali me spoštujete; samo spoštujete?»

«Da,» sem zajeceljal. «Spoštujem vas.»

«Ali si ostaneva prijatelja?»

«Čemu bi ne bila prijatelja?» Zastor se je razgrinjal in razločeval sem že nerazločne postave izza njega.

Gospa Fani je stopila tik k meni, neznan sunek je spreletel njeno telo in njene besede.

«Če je to resnica... dajte mi v znamenje prijateljstva poljub.»

Zastor je bil odgrnjen, čudna postava, ki je nisem pričakoval, se je dvigala pred menoj. Stal sem omamljen, kot od strele zadet. Kaj se je tedaj godilo v mojem srcu, kaj se je trudoma kakor naložen voz pomikal skozi možgane? Vsi živci so se mi razplamteli.

103 Predmeti okrog mene so izginili, le žensko sem videl pred seboj. Čakala je moje obsodbe, pljunka, trepetajoča do zadnje žilice s spačenimi ustnicami in obrazom, s solzami v očeh. Le ena moja beseda, trdó izgovorjena, in padla bi bila v prah, pogreznila bi se bila v tla.

Njena prikazen je v tistem trenutku vplivala sugestivno na moje živce. V omotici, ne vedé, kaj delam in brez besede sem ji ponudil ustnice v poljub.

Grozničav in nerazumljiv je občutek prvega poljuba, ki ti ga dadó ženska usta. Jaz ga čutim še danes. Moja domišljija si je bila ustvarila vse drugačno predstavo o poljubu. Dotik čiste ljubezni, ki jedva dahne na ustnice in razgiblje dušo.

Gospa Fani je bila strastna ženska in prav nič več sentimentalna. Ovila se me je kakor kača, njene ustnice so se divje vsesale v moje, da sem se zvijal ob njenem telesu nalik ujeti žrtvi. Ob sebi sem čutil vse črte in like njenega telesa od prsi do nog. Kolena in ledja so se zrastle z mojimi. Njen jezik se je vsesal vame...

Odtrgal sem se od nje. Grd občutek je napolnil mojo dušo. Najlepšo misel je onesnažila ženska.

Sedla sva in tiho zrla predse. Nejasna žalost je napolnila moje prsi in ko se mi je ona nasmehnila, ji nasmeha nisem vrnil.

«Ali vam je žal?»

«Ne!»

Ni mi šla beseda iz ust. Ne radosti nisem občutil ne kesanja. Čez par minut sem pogledal nanjo in brez zlobe sem jo vprašal:

«Povejte mi ime tiste, ki me ljubil!»

Ona pa je odgovorila mirno:

«Zdaj vam je znano.»

Gledala je v mizo, solza ji je pripolzela po licu, položila je glavo na roke...

«Vedel sem,» sem potrdil slutnjo, ki se je uveljavljala v meni vse zadnje dni, a sem bežal pred njo.

Gospa je dvignila pogled, ki je bil pol začuden in pol srdit; neznan ponos se je dvignil iz nje.

«In ste mirno gledali, kar je tako težko prišlo iz moje duše? Ali ne veste, kako težko je storiti ženski, kar sem storila jaz nocoj?»

Duševne muke ženska ne pozabi. A jaz sem se bal zmote. Vrh tega sem sanjal o neznani ženski kot o čudoviti prikazni in sanjal o njeni lepoti in mladosti. Nisem poznal ženske in nisem razumel njenega jezika ljubezni.

Odgovoril ji nisem. Gospa Fani se je izmučena poslovila.

To, kar se je zgodilo tisti večer z menoj, je bilo presilno, prezno in prezagonetno, da bi mogel razmišljati o tem in urediti svojo dušo. Pustil sem misli in zaklenil kovčeg.

Potrkal sem na kuhinjska vrata.

«Odpotujem!»

Gospa Fani ni razumela. Stopila je v mojo sobo, tu sem ji ponovil svojo namero še enkrat.

Jok jo je premagal. Poljubila me je še enkrat in jecjala med solzami: «Saj mi ne zamerite, saj mi ne zamerite...»

Ko sem stal na hodniku, je njena mrzla, krčevita roka še enkrat poiskala mojo; šepetala je:

«Obljubite mi, da pridete še pred koncem počitnic.»

Molčal sem.

Ko sem se na koncu ulice ozrl, sem jo še vedno videl, ko je slonela na oknu in mi zamahnila z roko.

* * *

Vlak je zadrdral s postaje; zadnji solnčni žarki so blesteli po vrhovih gora, sence so padale v globeli in tonile v temo. V strugi je tekla reka, obrobljena z belim prodom. Vseskozi so se širili vrtovi, vasi in polja.

Čudežno lepa je naša zemlja, mnogovrstna kot dnevi v letu. Gozdi, skalovje in vrtovi, polja in vinogradi, pašniki in pušče, snežniki in ravnine in morje, morje... Ta zemlja je zdravilo in bolečina za slehernega izmed nas, ki se mudi v tujini.

Grenko lepe so klaverne soteske, najstrašnejše med Avčami in Sveto Lucijo. Kadar vidim idrijsko in baško dolino, mi prične v divjem taktu bítí srce. O, lepota strmih bregov, ki se raztezajo najstrmejše med Kojco, Poreznom in Črno prstjo do Podbrda.

Z ljubeznijo sem vselej objemal to pokrajino. Pazil sem na slednjo izpremembo. In če sem videl, da je stalo prej v bregu drevo, ki ga to pot ni bilo več, me je zbolelo v dušo.

To pot se je v moje čisto razmerje do te zemlje mešalo drugo čuvstvo. Pred mojimi očmi je stala ženska in rastla iz gnusa, ki sem ga občutil ob poljubu. Gledal sem jo v celoti, kakršna je bila, in odgrinjal zastorčke, za katere je bila skrita. Zamrzel mi je stiskljaj njene roke, slišal sem zlagano bajko o zaljubljeni ženski, občutil še enkrat česanje las. To je rastlo pred menej neizpodbitno, a zoperno, mojemu pojmu čiste ljubezni nevredno.

Tisti hip sem občutil, da sem omadeževan in sem se sramoval pred čistostjo, ki me je objemala od vsepovsodi. Nisem vedel, da so v naravi isti zakoni, enako gnusni, enako lepi in enako nujni. Zato sem bil srečen, zato sem bil nesrečen. Podobe, ki mi je silila pred oči, sem se otresal do zadnje postaje.

Bila je noč. Romantična domišljija moje mladosti je tedaj vstala iz teme ob poti, po kateri sem šel. Strašili so me duhovi, davno pozabljeni, ponesrečenci so čepeli ob prepadih in trhljih brvéh. Bilo me je groza in nisem utegnil misliti.

Jernej Jereb / Suženj demona

Stopil sem čez prelaz domačega vrta in zagledal luč med drevjem. Ko sem šel pod okni hiše, sem slišal glas: «On je!» Vrsto večerov so me pričakovali s pridrževano sapo.

«Zakaj te tako dolgo ni bilo?»

«Tako,» sem dejal in nisem vedel, kaj naj rečem. Nekaj neznano težkega, neprodirnega je leglo na mojo dušo. Podprl sem glavo.

«Ali si bolan?» mi je dejal oče. Glas se mu je tresel; ljubezen in skrb sta bila v tem vprašanju.

Odkimal sem.

Bil sem bolan v resnici.

Dom moje mladosti je bil lep. Med materjo in očetom ni bilo prepira, da bi pustil madež v mladi duši. Če se je kaj zgodilo, se je moralo zgoditi tiho, da otroci tega opazili nismo. Kadar je imela mati solze v očeh, je lagala edino prav: «Ker niste pridni.»

Mesto nje je sedla mačeha v zapeček; bila je dobra, toda življenje se je izpremenilo in šlo svojo novo pot.

Le vrt je bil še tisti. Naš vrt. Vse, kar je bilo lepega v mojih mladih letih, je spojeno s to besedo. Vzpenjal se je v breg, se vzravnal v ravnino, padel v globel in se zaokrožil v rupo. Po prvi travi smo lazili za prvimi piškavkami, zelenkami in krivonjicami.

Kadar je ponoči divjala nevihta, so starši molili rožni venec. Med gromom se je vžigal sijaj za sijajem od gore do gore. Mi otroci pa smo pod odejo prosili Boga, naj ne neha nevihta. Uslišal nas je in otresel sadje.

Tudi gozd s skalami, drevesmi in vevericami je bil še isti. Skalovje nad hišo z divjo gartrožjo, robidjem in jagodami, s strahoto modrasov in kuščaric.

Vso množico spominov sem obiskal že prvi dan. Bil sem otrok med otroci. Stopil sem na vas, raztreseno vzdolž klanca, kjer si niti dve hiši nista sosedi in gleda uboštvo izpod streh.

V dveh dneh sem videl vse in izvedel vse; v dolgočasju samote se je pričela nejasno oglašati zavest greha v meni.

Vedel sem, da se lahko zgode v zvezi z žensko stvarjo, ki so pre-povedane, nisem znal oceniti višine narejenega zla. Globokost dejanja ženske, ki se je brezsravno privila na moje telo, je bila meglena slika, ki se je od trenutka do trenutka izpreminjala. Kar se je z menoj zgodilo, je bilo elementarno doživetje, hrana, na kateri je glodala duša.

Ko sem ležal pod košato češnjo z rokami pod glavo in strmел v veje, mi je skozi polzaprte trepalnice sijalo življenje. Čemu se kesam? Čemu razmišljam o tem? Ali sem jaz kriv?

Jernej Jereb - I. Suženj demona

Pogledal sem v dolino. Po klanecu je šla Franica, deklica moje starosti, in neala sključena koš detelje. Kaj misli ona? Kaj je v njenem srcu isti nerazrešeni boj, ki sem ga jaz bolj občutil, kot z umom doumel?

Nisem si odgovoril. Dvignil sem se, se spustil čez vrt in klanec in stal pred sosedovo hišo. Bila je moj drugi dom iz mladosti, hiša mojih botrov, mojih tovarišev in tovarišic. Iz mlade razposajenosti smo vsi počasi vzzoreli in prvi nagelj, ki je pomladí vzcvetel, je bil iz Frankine roke moj. Tega se spominjam. Spominjam se tudi njenih smehov in njenih pogledov, njenih žalitev celo, ki so govorile brez besed več nego napisana knjiga.

Grenko sem se spominjal, kako sem jo spremljal nekč v dežju in blatu tri ure daleč in sem jo tri ure čakal trepetajoč in premočen, da je prišla z drugim in me še pogledala ni. Vse dolgo pot tri ure nazaj se je stiskalo moje srce in se silile solze v oči.

Ona dva sta šla tri sto korakov za menoj. Drugi dan je imela tudi ona solze v očeh; odpustil sem ji vse.

Nikoli niava govorila o ljubezni. Govorila sva o ljubezni drugih. Prijela sva se za roke in se smeje zopet pustila.

Le za enkrat se spominjam, da sem ji položil roko okrog pasu; ni se je branila, trepetala je.

V tem hipu notranjega boja, ko sem preskočil klanec in plotove, da sem jo pozdravil, me je bilo sram pred njo. Povesil sem pogled. Toplo mi je segla v roko in se je zasmejala.

«Kako si smešen!»

«Zakaj?» sem strmel.

«Ali nisi nič spal? Saj še gledati ne znaš!»

Smejal sem se. Vendar mi ni bilo do smeha. Moje srce do te deklice ni bilo ravnodušno. Ta trenutek sem stal kakor tujec pred njo. Ničesar ji nisem vedel povedati. Ločila sva se v zadregi.

«Čez dva dni sem prejel pismo. Gospa Fani je imela nerodno, okroglo pisavo; štiri strani so bile polne.

«Ker sem te ljubila, ti pravim ti; saj ne boš hud name. Odkar si odšel, nimam miru, srce me boli, moje ustnice te kličejo. Ti ne veš, kako hrepenim po tebi. Ti se me pa ogiblješ. Ali sem tako grda, ali sem grešna tako? Ali ne smem ljubiti tvojih ustnic, tvojih obrvi in tvojih črnih las? Vsemu svetu vkjub mislim nate in ne poznam drugega razen tebe. — Kdaj prideš? Saj si mi obljubil. S trepetom te čakam vsako jutro.

Tvoja pozabljena ...»

Pismo sem zmašil za srajco. Bilo je čudovito za moje srcé. Hrana dolge noči, premetavanja in vzdihov. Razbičan od njenega poljuba, sem čutil neprestano njeno telo ob svojem telesu.

Iz pisma, ki mi je šumelo za srajco, iz besed, ki so se ponujale iz njega, se je porodila želja, odgrniti vse, kar mi more odgrniti ženska, vedeti vse, kar mi more ona povedati.

V prvem hipu sem se prestrašil te misli, da sem zastrmel v strop, ki je bil osvetljen od luninega sijaja, ki je padal skozi okna. Počasi je legala ta misel kot prah na moje dušo in jo je pokrivala z vedno debelejšo plastjo mikavnosti.

Bedel sem, a sem zasanjal v omamo predstav, ki so plesale mimo mene. Moje telo je gorelo; bal sem se ga dotakniti. Bil sem podoben človeku, ki stoji nad breznom in trepetá; neznana sila ga vleče na dno temine in neznanega.

Dvoje oči ima človek: ene vidijo resnico, druge so fantastne. Zapre prve oči, zataji resnico naravnost, da laže gleda z drugimi. S temi pa zajme do dna. (Dalje prih.)

Tine Debeljak / Tkem

Dolgo, o dolgo že tkem ti čas
s pogledi — nitmi srebrnimi...
o, draga, daj še ti, vrni mi,
da stkala bodočnosti bova obraz.

Bodočnost: prepad brez oči, le z roba
slutnje svetlé se kot bele breze...
O, draga, vtkiva vanje svoje poteze,
pa če tkeva, pa če tkeva do groba...

ali je to smejano?

Li-Tai-Pe / Slovo od prijatelja

Tam, kjer modri griči se vrstijo
in med njimi rečice šumijo,
tam ločiti morava se zdaj,
ves samotni zapustiš naš kraj
kot oblak od daljnih vetrov gnan.

V mojem srcu gine solnčni dan.
Na, rokó še zdaj, prijatelj verni!
Konj rezgeče, čaka.

V dalji plaka

gong večerni... *In vrnil: to se dogaja - Pravi*

(Iz cikla vzhodnih prevodov „Krizantemine vaze“ prevedel Pavel Karlin)

Jernej Jereb / Suženj demona

matičnem društvu,³¹ dne 6. februarja 1870. v Postojni³² itd., tako da je postala tudi med Slovenci znana in priljubljena kakor doma na Češkem.³³

To je menda vse, kar je bilo iz Štěpáneka prevedeno v slovensčino. Niso to seveda njegove najboljše igre: dve izmed njih se sploh nista igrali, samo «Tat v mlinu» in «Bob iz Kranja» sta res živeli med Slovenci in imata torej svoj pomen tudi v slovenski dramatiki. (Konec prihodnjič.)

Jernej Jereb / Suženj demona

(Nadaljevanje)

Zaspal sem in sanjal. Zgrabile so me ženske roke, ki so me privlele k sebi. Čutil sem, da se toplota ženskega telesa veča in se golo telo oklepa mojega telesa. Stud, ki me je objel spočetka, se je izpremenil v neznano slast, da sem zastokal v bolečini. Prebudil sem se...

Zaspal sem znova in spal do poldne. Ko sem vstal, sem bil izmučen. Pogledal sem se v zrcalo in sem se ustrašil samega sebe.

«Ali ni bolje, da spiš ponoči in bereš podnevu?» mi je dejal oče.

«Čez nekaj minut molka sem dejal:

«Jutri se odpeljem v mesto.»

Oče je pomislil; pogledal me je z dolgim pogledom in zinil: 230
«Po kaj?»

Nisem vedel, kaj naj rečem. Francka me je pogledala v dno oči: «Ali imaš v mestu dekle?» — Nič me ni zadržalo več. Naslednje jutro sem se odpeljal.

Bilo je poletno jutro, tako lepo, z zlatom in pesmijo posejano, da je srce vriskalo v prsih. Ko se je med Sveto Goro in Svetim Valentinom odprlo Solkansko polje, me je zapeklo. Po kaj sem prišel? Noga me je nezavedno peljala do hiše z visokimi okni in čipkastimi zastori na njih.

Gospa Fani me je pozdravila z velikim začudenjem in hinavskim poudarkom v sladki besedi. V kuhinji je sedela njena mati, ki je prišla z jerbasom na glavi tri ure hoda, da se vrne isto pot.

Ta ni videla hčerine zadrege, niti njenega trepeta ne. «Še malo počijem, pa grem,» je dejala.

³¹ «Novice» 1869, 137 (glasom tega poročila je bila igra predelana); Trste-
njak 111.

³² «Triglav» 1870, št. 9.

³³ O njeni priljubljenosti med češkim ljudstvom zanimivo poroča Al. Jirásek v svojem romanu «U nás», II. del, str. 267—277.

«Nel» je govorila gospa Fani. «Pojdite takoj! Pot je dolga.»

Stal sem pribit. — Grdobijo njenega početja sem občutil na gonsko, podzavestno. Le za hip. Sprejel sem njen nasmeh že naslednji trenutek in ko je stopila k meni in mi ponudila usta, sem jo poljubil.

«Kako sem srečna,» je dejala. Med menoj in njo je bila razdalja, ki je v prvem trenutku ni bilo mogoče premagati. Stena starosti in razmerje gospodinje do dijaka sta naju ločila.

«Ali ste dobili moje pismo? Dajte mi ga!»

V svetlem plamenu je zgorelo.

«Vidite, kako gori,» me je stisnila za roko. «Kakor ljubezen v srcu. Ali me imate le majčkeno radi?»

«Malo že...»

Nisem vedel, kaj govorim. Nisem vedel, kaj je ljubezen. Ona pa mi je verjela, da jo ljubim.

Objela me je. Tedaj sem se dvignil.

«Kam greste?»

«Na zrak!»

«Zakaj me zapuščate? Ostanite pri meni!»

Sedel sem znova.

Vse varijante čuvstev in občutkov so plale tisti dan skozi moje telo. Branil sem se poljubov. Vendar moje vedenje napram nji ni bilo več pasivno. To jo je osrčilo. Pri kosilu nisem hotel piti vina. Obljubil sem, da bom pil pri večerji.

Vse popoldne sva presedela v lenem brezdelju vročega dne. Najin pogovor se je pretrgal tu pa tam, da sva se zrla v zadregi. Opazoval sem njeno telo, odeto v pisano obleko, ki jo je delala mladostno. Rdečica je ležala na njenih licih. Vonj, ki je vel od nje, je bil nenavadno močan.

Gnus, pomešan z občutkom medlega sladostrastja, mi je spreletal telo. Po večerji sem pil vino. Ko sem pil drugi kozarec, sem zagledal dvojne oči, kot oči divje mačke, ki so me zrle s smehom in poželjenjem.

Umikal sem poglede, ona jih je lovila neumorno, da me je bilo groza pred njo.

Počasi me je vino omamljalo. Stopilo mi je v možgane, razum ni več tehtal besed. Gospa Fani je nalila kozarec in dejala:

«Ex — na moje zdravje!»

Nekaj trenutkov sem vrtel kozarec med prsti, nato sem ga dvignil in sva izpila. Tedaj je že sedela na mojem kolenu in se vsesala v moja usta. Nisem imel ne telesne ne moralne moči več, da bi se branil. Vdal sem se ves. Stisnil sem jo z rokami okrog

Jernej Jereb / Suženj demona

pasu, ona se je nagnila name; poljubljal sem jo po obrazu, divje, neutešno; moje telo je bilo žerjavica.

Gospa je drhtela: «Kako sem srečna! Kako sem srečna!»

Moje ustnice so šepetale pijano laž: «Saj vas ljubim, gospa! Kako ste lepa! Kako ste lepa!»

Nato je vse drvelo navzdol in nisva vpraševala ničesar več, ničesar več videla. Pila sva žganje. Na najino ljubezen, na najino zdravje, dokler ni začela ugašati luč.

«Pojva spat!»

Gospa se je opotekla proti spalnici. Na vratih se je okrenila. «Kje boste spali?»

Pomislil sem. Še sem se zavedal tega hipa kljub pijanosti. «Kjer mi pripravite,» sem dejal.

Postljala mi je poleg sebe. Mesec je svetil v sobo; videl sem senco, ki se je slačila. Kosi obleke so obležali vse križem po tleh. Pol slečen sem obstal ob postelji, kot da ne vem, kje sem, ne kaj delam.

Predramil me je rezek glas. Bil je glas pijane ženske, ki se je v smehu rezgetal. Potegnila me je v posteljo; zatrepetal sem kot list v vetru...

Ničesar več ne vem. Jedva to, da so me ženske ustnice vroče poljubile, da so me koščene roke privile in je nekdo šepetal ne-
prestano: «Ti nevedni otrok, nedolžni...»

Vse drugo so bile pijane sanje, dušče kot mora... Ko je prva zarja pogledala skozi okna, sem se streznil in me je bilo sram.

Ko sem se prebudil, je stalo solnce visoko. Našel sem prazno posteljo poleg sebe; rjuhe so bile zravnanе, vse tako, kot da to noč ni nihče spal na njih.

Vstajale so poljasne slike iz dna pretekle noči. Legle so na dušo in jo čudno pomračile.

Kot da moram zabrisati sled neznanega, grdega dejanja, sem planil kvišku. Oblekel sem se naglo in stopil v kuhinjo. Gospa je na moj pozdrav jedva odgovorila; njen pogled je bil uprt v tla.

Popil sem kavo in šel na ulico. Svetloba dneva je lila od vseh strani vanjo. Obrazi ljudi so bili svetli, hoja lahka in smotrena; vsi s pogledom, ki se zdi, da prebije prsi in vidi do dna.

Obstal sem in čudno me je presunilo. V mojo duševno depresijo je padel še en občutek, tako strašno jasno in ubijajoče, da sem se sklonil pod njim. Prepričan sem bil, da vsi vedo za mojo sramoto. Kakor da je na mojem čelu in na mojih ustnicah za-
pisana. Kakor da se drži greh mojih oči in moje obleke. Z namiga-
vajočimi pogledi me merijo. Z opazkami se mi posmehujejo.

Razbičali so me do krvi. Strašen je ta občutek sramote. Skoraj bežal sem po ulici, nisem ubežal. Vsi vedo! Vsi vedo!

In če ubežiš vsemu svetu, ne ubežiš pred samim seboj. Bil sem razočaran, ko sem mislil, da sem odgrnil zadnjo skrivnost... Predstavljal sem si jo kot glorio, za najslajši trenutek prihranjeno, pa sem jo doživel, ko sem bil živinski najbolj. Svet se je majal pod nogami, bitje se je razpustilo v eno samo breztelesno trepetanje... Ko sem se zavedel samega sebe, sem strmel vase kot v najgnusno zver. Prvo največje in najbolestnejše razočaranje je bilo to. Pričakoval sem belo nedeljo, prišel pa je črn, z blatom omadeževan delavnik.

To razočaranje je šlo z menoj kot nezaceljena rana v duši, dokler nisem otrpnil in se privadil ostudi. Potem sem bil izgubljen.

Čuvstvo sramu pred samim seboj in groznega razočaranja me je spremljalo na cesto.

«Kje pa je lepota?» sem si šepetal. Bil sem užaljen kot človek, ki je bil ogoljufan. Temu se je pridružilo še drugo grenko spoznanje: Ali je bilo vredno za ceno takega razočaranja? — Čutil sem, da sem bil premagan od vina in ženske, ki je določila v tem hipu usodno oblast nad menoj.

Srečal me je znanec, del roko na mojo ramo in me s smehom pogledal v dno oči: «Kaj pa ti tu?»

«Ta ve vse», se je dvignilo v meni. Niti besede mu nisem odgovoril. Prisiljeno sem se zasmeljal, med smeh so bile pomešane solze.

Moj znanec se je ustavil: «Kaj ti je?»

«Saj mi nič ni», sem dejal in pogledal v tla.

Pod kostanji drevoreda je bila senca, hlad je vel izpod zelenih vejá. Postala sva.

«Zdaj lahko greš!» je dejal. «Sestanek imam.»

Šel sem. Nasproti je prihajalo mlado dekle s kratkim krilom in rdečo rožo v nedrih. Smehljalo se je.

Podvizal sem se domov; poldne je zvonilo iz vseh cerkvá.

*

Poobedovala sva z gospodinjo v molku. Šele po prvem kozarcu vina sva premagala čuvstvo, ki nama je branilo, da bi si pogledala v oči. Beseda je postala drzna. Dotaknila se je celó pretekle noči. Zaužito meso in pijača sta vzbudila nagon, ki je ovrgel z enim poljubom vse predsodke, vse dvome in boje in je kraljeval iz vina in iz poželenja.

Bila pa je vseeno senca mraka na duši in ta senca ni pustila, da bi se telo z vinom omamilo do nezavesti.

Ko sva se tisto noč odpočila od prvega sladostrastja in sem na hrbtu leže gledal čipke na stropu, ki jih je risal mesec, se je zopet povrnil gnus.

Siknil sem, ne da bi dejal:

«Gospa, kaj vas je privedlo do tega?»

Nisem imel pravice izreči te po morali dišeče besede, ker sem nosil isto višino krivde tudi jaz.

Morda je ležal v mojih besedah gnus, kakor v besedah človeka, ki je vstal s telesa vlačuge in jo vprašal: «Kako da si zabredla tako daleč?»

Gospa je na moje besede okamenela in ostrmela v kvadrato na stropu. Nato je zajokala. Zasmilila se mi je in žal mi je bilo mojih besed. Tolažil sem jo, ona pa je bila neutešna; plakala je dolgo.

Sklonil sem se nad njo. V usmiljenju in tolažbi sem jo poljubljal prvič z resničnim čuvstvom. Ko sem videl njeno neutolažnost, sta me objela kes in obup; pričel sem jokati še jaz, jokala sva oba.

Potolažila sva se šele v novem navalu strasti.

Ko si je obrisala solze, je izpregovorila: «Povedala vam bom svoje življenje.» V opravičilo kot vlačuga, ki reče: «Ljubila sem in sem prevarana stopila na to pot.»

Saj je večina teh povesti resničnih, le vzrok, zakaj pove sentimentalno, s solzami porošeno resnico, ni čist.

Poslušal sem prvo žensko, ki mi je pripovedovala svoje življenje. Bila je povest tisočerih naših deklet; mati mučenica, oče pijanec. Na mlada leta so jo pognali po svetu; šla je iz družine v družino, videla je tiste male, duhá ubijajoče družinske drame in jih je sama sodoživljala. In kakor da se vse življenje vrši po enih in istih zakonih od vekomaj, je izgubila svojo nedolžnost, ki jo je ta večer objokovala, nekega popoldneva, ko ni bilo varuha v hiši. Ko je razodela svojemu ljubimcu tajnost nosečnosti, je ta dvignil roko nanjo. S pomočjo neke prijateljice je splavila. Dve leti za tem se je poročila z istim človekom; mislila je revica, da je potem, kar se je zgodilo, vezana nanj.

«Vsa dolga leta je bil po večini dni dolgo proč od mene. Čuden je in brez čuvstva; še tiste redke besede, ki jih izreče, so sirove. Družine si nisva mogla ustvariti. To je strašno! Da mi očita, je strašnejše.

Ali je prav, da me ostavlja samo? Jaz sem ženska. Četudi nisem storila prav, povem vsakomur: Jaz sem ženska!»

V solzah in poljubih je nehala pripovedovati svojo povest. Nisem ji odgovarjal. Dvignil sem se in odprl vrata v sosednjo sobo. Tam je stala postelja. Zaklenil sem vrata za seboj in legel. Preslišal sem nje klice in jok ...

*

Ko sem drugo jutro vstal, se je plazila gospa Fani kot pes za menoj.

Če bi jo bil tepel, bi bila tiho trpela, vesela, da sme držati moje udarce. Vendar je znala nitke svoje spretnosti tako oviti okrog mojega značaja, da sem se pričel vdajati.

Ni me mogla pregovoriti, da bi ostal pri nji. Bilo je zame doživetja dovolj in preveč. Hotel sem biti sam, da bi se oddahnil in pozabil, da bi pogledal vase in uredil svojo razruvano notranjost. Bil sem užaljen, ranjen, razočaran. Pregnati sem hotel grdo čuvstvo, ki je bilo v meni, dati mu prilike, da izpuhti.

Videla je, da ne pomaga vse nič, ne prošnja ne jok. Vrgla se je na tla in je podzavestno hotela premagati mojo voljo s histeričnim izbruhom.

Trgala je vse, kar ji je prišlo pod prste, njeno telo se je lomilo in zvijalo kot v krčih ...

Že sem se hotel vdati.

Toda stud me je prevzel vsega, da nisem mogel izreči besede: ostanem! Ponudil sem ji vina. Pogledala me je z dolgim, začudenim pogledom, nato se je dvignila s tal in sedla v naslanjač. Bila je bleda, brez moči, jedva živa ...

Šel sem skozi vrata in se nisem več vrnil ...

*

Ko sem bil doma v svoji mali sobici, sem se vrgel na posteljo in se razjokal. Nihče me ni videl, nihče me ni slišal; sam s seboj sem opolnoči izlil svojo srčno tesnobo in grenkost, ki se je nabirala po kapljah in se nabrala do zvrhane mere.

Bilo je kesanje radi greha in žalost radi prevare, ki je bila neznanjsko grda, mnogo grša nego greh. Vršil sem pogovor z Bogom, ki sem ga mogel izvršiti le brez besed in v polnočni uri, ko je bila ^{prej} duša napeta kot struna. Vsak dih polnočnega spomina jo je vzbudil, da je zapela. Jecljal sem v joku in od nekje, iz strašne daljave je prišel jek, ki je padel kot uteha v moje srce. Zaspal sem ...

Naslednje jutro sem bil lahkega srca. Hodil sem po vrtu in gozdu, igral sem se z otroci, molil sem ž njimi večerno molitev, pestoval sem njih punčke in jih nosil spat.

Delal sem na polju in na senožeti. Če sva se vračala v večerih z Reziko domov, sva naenkrat sedela v dišeči travi. Objel sem jo krog pasu, ona se je omamljena nagnila k meni. Dvignil sem se; bilo me je strah njene bližine.

Ko sva šla s Francko v temi na vrt, se je moj obraz naenkrat nagnil do njenega obraza; moje lice se je dotaknilo njenega lica. Poljubil je nisem. Bežal sem sam pred seboj.

Iz mesta sem prejel pismo. Vse je trepetalo v meni. Vrgel sem neodprtega na ogenj. Drugo pismo sem prebral. Bilo je dišeče, polno rotnja in poljubov, rožic in spominov. Prišel je čas vrnitve, stopil sem do očeta: «Ali ne bi menjal stanovanja?»

«Čemu?»

Nisem mogel povedati čemu. Molčal sem, pospravil svoje reči in odšel.

(Dalje prihodnjič.)

Jos. Kostanjevec / Prijatelj Tine

Poldne je zvonilo po mestnih cerkvah. Od vseh strani so se polnile ulice, vse je hitelo proti domu in k obedu. Solnce je neznosno pripekalo tisti dan, žarele so hiše v skeleči svetlobi, jemalo je vid. Tistikrat sem zavil tudi jaz v živahno dolgo ulico, da bi pogledal v gostilno. Že dva dni nisem jedel, kača je bila v žepu in krulilo je nenavadno čudno po praznih črevih. Tisti dan pa se me je usmilil prijatelj, ki sem ga bil zjutraj slučajno srečal, ter me je z ljubeznivim, strašno neumnim nasmeškom povabil na «majhno kosilce». Čakal me je v določeni gostilni, in krožniki so bili že pripravljene, ko sem vstopil. Dvignil se je in mi pomolil svojo široko kmečko roko v pozdrav. Potem je z isto roko in imenitno kretnjo, ki se ne dá popisati, pokazal na sedež ob svoji desnici s tehtnima besedama: «Prijatelj, izvoli!» In jaz sem izvolil, zelo urno in nerodno, da so krožniki dobesedno zastokali. In tudi on je izvolil. Reči moram, da je iz kosilca nastalo kosilo, po kakršnem je že dolgo hrepenel moj skrčeni želodček, ki se je tisti dan precej raztegnil. Tudi pijača ni bila prenapačna, dobro sva vlekla. On pa je bil gostobeseden kakor navadno, smejal se je glasno in ni dal do besede. Pa je navsezadnje začel pripovedovati tole resnično zgodbo:

Veš, včeraj sem srečal Tineta. Saj veš, najinega prijatelja izza one velike dobe prešernosti in mladega veseljačenja, ko smo bili sami norci, vsi od prvega do zadnjega. Ne, saj ni res, vsi nismo bili, Tine ni bil norec. Preresen je bil in preneumen za norca. Srečal sem ga torej včeraj v drevoredu pod kostanji s klobukom

Jernej Jereb / Suženj demona

(Nadaljevanje)

Vtistih dneh je bilo, ko so bile rajske noči in sem spet ostajal doma. Tone me je čakal in ker me ni bilo, me je prišel iskat. Sedeli smo v kuhinji. Gospa je slonela na mizi in bliskala na naju z očmi.

Bil sem na žerjavici. Težko sem čakal, da sva stopila skozi vrata.

Ko sva bila na stopnicah, se je Tone obrnil k meni: «Gospa je zaljubljena vate!»

Napravil sem kretnjo, s katero sem hotel zanikati vse.

Tone pa je uprl svoj pogled v globino mojih oči in je dejal kot da lovi skrivnost iz temine mojih punčic: «Saj je še mlada dovolj...»

Nasmehnil sem se in molčal; Tone me ta hip ni vprašal nič več.

Zavila sva v zakotno gostilno, kamor niso zahajali pošteni ljudje. Bila je vlažna beznica vojakov in potepuhov.

Ko sva izpila tretji kozarec vina, me je premeril Tone iznova, bolj mučno kot prvič.

«Povej, ali te ne ljubi?»

Tedaj se mi je zdelo to lepo. Neumljiv ponos radi neznanega doživetja je napolnil mojo dušo. Odgovoril sem mu:

«Zaljubljena je.»

«Vedel sem,» je zalila rdečica njegov obraz, ki je sijal iz polteme.

«Ali ti je priznala ljubezen?»

«Je!»

Razumel je vse. Ničesar več mu ni bilo treba priznati. Molčal sem in gledal v mizo. Občutil sem, kakor da je v tem hipu najino prijateljstvo dobilo razpoko.

Tone je postal zamišljen. Čez nekaj časa je izpregovoril prvo besedo. Ta beseda pa je bila iz mlade krvi in iz vina.

«Povej mi, kako je bilo!»

In odgovoril sem mu: «Ne vem.»

Saj v resnici nisem vedel. V tem vinskem vzduhu, ki mi je legal na kri in na možgane, niti najmanj. Tone me je pogledal neverjetno. Meni pa je bilo težko.

*

Stopila sva na ulico. Oster zrak je vel in nama pihal v lica. Šla sva molče, ne vede, kam greva. Stopila sva v kavarno, v val

toplote in sijaj luči. Izpila sva čašo konjaka. Tedaj se je Tone nagnil do mene, da sem čutil duh po pijači.

«Pojva!»

«Kam?»

«Pojdi z menoj!»

Tavala sva po temnih ulicah do razsvetljene hiše, iz katere se je glasil smeh in gramofon. Ko sva stopila po strmih stopnicah v salon tuje hiše, naju je obdal sijaj zrcal, z odaliskami poslikanih sten in preprog. Ves prostor sta polnila žarka luč in toplota, ki je prihajala iz ogromne emajlirane peči. Na stolih so sedele najlepote ženske. Bile so oblečene v tenka, živobarna oblačila; ob slednjem gibu so se jasno odražale poteze njih teles. Roke so imele gole, obleka je bila izrezana do polovice prsi. Sramu niso poznale, njih smeh je bil dražljiv.

Človek se temu ozračju z naglico privadi. V normalnem življenju cela leta, tu notri en sam večer. In za to doživetje pozabi mlad človek na svojo mater in na svojo ljubico. Vabljava sila prepovedanih vrat. Stokrat gre človek mimo, vrata ostanejo zaprta. Le misel ga ošvigne. Kaj je za temi vrati? — Stoprvič gre mimo, omamljen od vina, in pozabi na prepoved in kazen. Devetindevetdeset mladih ljudi ne greši prvič radi greha samega, ampak iz želje: odgrniti zadnjo zaveso, odpreti zadnja vrata. Pa so razočarani in utešeni, vse obenem. Vse se izvrši naglo, brez sramu in brez odpora. Pozneje šele stopi stud pred dušo. Mnogoteri ne stopijo pozneje nikoli več v tisto hišo. Čudna omama tistega hipa jih spremlja in se zarašča kot trnje okrog srcá.

V meni je ostal od tistega hipa samo vtis godbe, luči in polgolih žensk.

⊙ Ko sem stopil na ulico, ni bilo Toneta nikjer.

*

Gospa Fani me je tisti večer pričakala v kuhinji. S čudnim pogledom se je ozrla name; še nikoli me ni videla pijanega.

«Kakšni pa ste?»

Kadar sva bila sama, mi je dejala «ti». Ta hip pa je hotela dokazati razdaljo med njo in menoj, ki sem prišel pijan domov. To razlikovanje sem občutil. Grenko je padlo v moje srce in se prekobalilo v žolč. Odgovoril sem:

«Tak sem, kakršnega ste me naredili.»

«Jaz?» je pokazala z roko nase in razočaranje se je dvignilo v nji. «Jaz sem vas naredila pijanca, ki vam hočem dobro? Jaz?»

Solze je imela v očeh, glas je prihajal v višino.

Bil sem zadovoljen, da sem jo zadel tako globoko. Moje ponižanje, ki sem ga občutil tako dolgo pred njo, je ta trenutek praznovalo zmagooslavje.

«Vi, vi!» sem tiral besedo do skrajnosti. «Ali ne razumete?»

«Kje ste bili?»

«V gostilni, v kavarni... v javni hiši...» Umolknil sem. Ob zadnji besedi sem zagledal samo belino njenih strašnih oči. Roke je stisnila, njen obraz se je spačil.

«Kje?» se mi je približevala. «Kje?» je sikala.

Bil sem prepaden.

«Prisezite!»

Videl sem ji do dna. Njena duša je stala gola pred menoj. Spomnil sem se njenih besed, ki mi jih je govorila po urah slasti: «Jaz sem prva, ki se vam je približala? Saj ni resnica! Nimam pravice do vas! Vi boste ljubili mlade deklice...»

Te njene besede so bile prazen blesk. Ona je bila ženska. Zahtevala je moje telo samo zase; hotela je, da sem njen suženj.

Spoznal sem to in začutil vezi krog svojih rok. Z enim sunkom sem se jih hotel otresti, dasi sem se zavedal, da sem slabič.

«Kaj hočete od mene? Bil sem...»

Skočila je k meni, njeni prsti so se zagreble v moje lasé. Bila je divja, strašna. V samoobrambi sem jo hotel zgrabiti za roké, ona me je udarila v obraz.

Stala sva si nasproti kot dva risa. Gnev, ki se je počasi nabiral v meni, je dokipel. Samo za trenutek sem stal ob steni; nisem se mogel odločiti, kaj naj storim. Gospa je drhtela v onemogli jezi. V tem hipu so se odprla vrata.

Na pragu je obstala gospodična Marija v nočni obleki, ogrnjena v dolg črn plašč. Prišla je pit vodo in ostrmela... S čudnim, dolgim pogledom je premostrila mene in gospo. Ta se je v tem hipu zavedela. Zajecljala je prvo, potem je zinila:

«Poglejte,» je dejala, da bi maskirala resnico. «Prišel je pijan domov.»

Še en dolg pogled je vrgla gospodična Marija name. Popila je požirek vode in odšla, ne da bi rekla besedico.

Bil sem uničen. Pred žensko, ki sem jo na tihem spoštoval, je vrgla blato name, katerega se nisem mogel oprati... Molče sem šel v sobo in zaspal.

Med menoj in gospo Fani se je bilo ta večer poglobilo brezno, ki ga ni bilo mogoče več premostiti.

*

Večni dež je prenehal padati, nebo se je ubrisalo, zapad je krvavel v vsej lepoti in oblival drevesa in hiše s svojo barvo.

Noči so bile mrzle. S Tonetom sva zopet hodila čez polje, poslušala žubor reke in gledala silhuete golih dreves, ki so se risale na nebo.

☉ Tone je bil po dogodku tiste noči čuden. Včasih je šel molče zaviti v pelerino mimo mene in me ni pogledal. Ogibal se me je tedaj, ko sem rabil prijateljske besede najbolj. Bil je v svoji notranjosti boj, ki mi ga ni potožil nikoli. Čutil je gnus do mene in do sebe; denar, ki mu ga je bila poslala mati od prihrankov, je zapravil na način, ki ga materi ni smel povedati.

Nekega večera se mi je nenadoma približal na cesti. Noč je bila temna, poti so bile suhe, pesem burje je vela s polja.

«Pojdi z menoj,» je dejal.

Šel sem. Molčala sva dolgo. Tone je bil mračen; nazadnje je dejal:

«Sit sem vsega. Čemu je življenje?»

Mladi ljudje smo večino svojih pesimističnih besed govorili iz knjig in ne iz življenja. Na te besede nisem odvrnil ničesar. Dospela sva na sredo poti med murve. Tedaj se je Tone okrenil do mene kot vselej, kadar se me je naveličal: «Pojdi k vragu! Jaz grem v reko!»

Obstal sem. Tone se je zavil tesneje v pelerino in odšel z naglimi koraki. Njegove besede so bile nenavadne, tako odločne in tajinstvene, da so me pretresle. Hitel sem za njim. Ko se je v razdalji dve sto korakov obrnil, me je opazil. Spustil se je v beg. Pelerina mu je plapolala v vetru, izginil je v temi med murvami; slišal sem le trde stopinje po zmrzli zemlji, končno je utihnilo vse.

Bil sem ves v grozi. Nagonsko sem zavil na visoki breg, ki je padal navpično v črno skalnato globino do reke. Na tem robu sva pogosto stala: «Glej, sem doli planeš in boš mrtev!»

Tam sem ga našel. Stal je tik nad globino, nad katero je rastel hrastov vršiček in se nagibal nad brezno.

Z eno roko se je Tone držal za hrastič in se je zibal, kot da zazibava svojo vest in svoje spomine...

Po prstih sem se plazil do njega in ga zgrabil... Počasi je okrenil glavo in me pogledal, kot iz globočine pijanih sanj.

«Tone!» sem dejal. «Misli na mater!»

Oči so se mu razširile, da sem videl njih belino. Stopil je z enim korakom nazaj, premišljeno, ko da stopa prvič v življenje. Prijel me je za roke in stisnil do bolečine:

Jernej Jereb / Suženj demona

«Molči!»

Zdelo se mi je, da se na tihem smehlja. Vso pot nisva izpregovorila. Ob ločitvi sva si dejala le: «Zbogom!»

*

Od tistega večera, ko me je gospa Fani udarila, je gorela v meni želja, da bi se je osvobodil. Užaljenost in ponos sta ne- ,
prestano kljuvala v meni. Poleg tega je prišlo še nekaj odločil-
nejšega. *V šoli sem padel. Ni. Ingače mnogo po takem življenju*

Pred kratkim še sem slonel vse ure ob knjigah, poizkušal sem klesati umotvore, zdaj nisem mogel prečitati niti ene knjige več; čudna, neznana sila je raztrgala mojo energijo, ki je ječala zlomljena. Vse, kar mi je ostalo iz prejšnjih dni, je bila sanjavost. Ko sem hodil pod kostanji, sem zamislil cele stavke, cele periode lepote. Hitel sem domov, da bi jih napisal, a že sem srečal obraz, katerega navzočnost mi je ubila spočeto pesem.

Bili so trenutki — ne vem, odkod so prišli — ki so mi vlili voljo do dela, do učenja, do ustvarjanja — a kje je bila moja moč? Ob takih trenutkih sem krvavel v sebi.

Čital sem nekje, da dajejo doživetja novih inspiracij, da ljubezen uživa energijo. Ali je bila to ljubezen? In vendar sem v najšibkejših trenutkih šepetal besede: «Kako te ljubim, kako te ljubim!»

Sklenil sem, da pojdem proč od te ženske.

Blazno sem razmišljal, kako naj si kupim svobodo. Uboštvo je bilo moje prekletstvo. Ob koncu meseca nisem imel denarja, bil sem odvisen od gospejine dobrote. Ona se je zavedala svoje moči nad menoj in kadar sva se sporekla, mi je dejala: «Pa si preberite!»

Nekega dne sem ji odgovoril: «Prebral sem si že. Jutri pojdem.»

Pogledala me je neverjetno in zaničljivo je padla njena beseda: «Kdo bo plačal za vas?»

Nisem ji odgovoril.

Bila je radost v meni, radost zmagoslavja nad njo, ki ni mogla razumeti niti mojih besed niti mojega veselja.

Dobil sem bil podstrešnico, ki sem jo tudi plačal. Grozila je, da bo pisala očetu, obljubljala mi je vse mogoče. Nič več me ni moglo omehčati.

Le eni njeni prošnji sem se vdal. Za en večer sem podaljšal bivanje v hiši. To je bila noč, katere tesnobe ne pozabim. Zunaj je divjal dež, kaplje so bile na okno. Kot duh se je priplazila gospa v sobo in legla brez besede k meni. Ni se me dotaknila.

Jernej Jereb / Suženj demona

Pustila je luč, da je gorela; gledala je moj obraz, prišuškovala
moji sapi in jokala do jutra.

Zadihal sem svobodo.

Bral sem knjige, bil sem vesel; hodil sem na izprehode, v sobi
pa sem zmrzoval. Kadar sem bil doma, sem prebil ves čas v po-
stelji. Podstrešnica je bila nizka in ozka, burja je pihala skozi
špranje oken in vrat.

— Vendar sem bil srečen. — Potekel je mesec, prišel je božič.
Ko sem se vrnil s počitnic, sem dobil listič z računom na mizi.
Doma niso imeli denarja. Nemo sem stal in strmel v nizko številko.

× Bilo je osem kron. Denar, ki ga kdo v enem večeru zapije.
Meni je bil ta denar pol življenja. Ta hori denar je določil mojo
usodo.

Zmečkal sem list v žep in stopil na ulico. Čudna oмотica mi
je padla na možgane in se razlila po vsem telesu. Nejevolja do
samoga sebe in do življenja je narastla. Na srcu je visela teža.

Počasi se je razjasnilo v meni. Skušal sem se pomiriti in po-
misliti do dna. Bilo je jasno, da ne morem nikomur povedati
pravega vzroka, zakaj rabim denar tako nujno. Ne znancem ne
očetu in ne materi... Ostala je ena sama pot, ki sem jo že v
mislih zavrgel.

Na slednji večer je ležal nov listič na mizi. Številki je bila pri-
pisana grožnja.

Moje misli so se nadaljevale tam, kjer so prejšnji dan obstale.
Preudaril sem misel za mislijo še enkrat, nato sem žel...

Gospa Fani me je sprejela radostno; bila je zmedena, skoro
divja.

«Napravljala sem se k vam; če vas ne bi bila našla, bi vas
čakala v sobi vso noč.»

Molčal sem. Na njena vprašanja sem odgovarjal kratko, ne-
iskreno. Z muko se je izvilo iz mene priznanje, da nimam denarja
in da me mečejo na cesto. Gospa Fani je bila vesela; njene oči
so me požirale, zloben nasmeš se je razliral krog njenih ustnic.

× «Rabite denarja?» je dejala počasi, da bi dolgo okušala vso
slast teh besed.

× «Rabim.»

× «Prvo bežite od mene» je trgala mojo dušo, «in se ne pri-
kažete nikoli, nato pa prosite denarja, da bi plačali tuje stanovanje.
Ali naj vam dam denar še za vlačuge? Ali izvolite?»

Jernej Jereb / Suženj demona

Ironija, ki je vela iz teh besed, je bila kruta in nesramna. Vso svojo gnev je položila vanjo, ves strup, ki se je nabral radi mojega odhoda. Zgrozil sem se in se dvignil.

«Kam?» je dejala. «Saj vas nisem udarila.»

Pogledal sem jo s težkim pogledom. Zganilo se je v njeni duši in dejala je počasi, poudarjajoč slednjo besedo:

«Dam vam denarja. Pridite ob desetih. Vrzite kamen na okno, zagnala vam bom ključ na ulico.»

Šel sem, bežal sem ... Toda zvečer sem se vrnil in vrgel kamen na okno. V papir zavit ključ je priletel na tlak.

Čez nekaj minut sem ječal v njenem objemu. Bila je brez zlobe, polna strasti; jaz sem bil kot mumija, brez moči in brez radosti.

Ko sem se dvignil in se s sramom v licih hotel posloviti, se je spomnila, kaj mi je obljubila. Odštela mi je denar, ko da plačuje vlačugo in dejala:

«Prvič in zadnjič! Poberite svoje stvari in pridite k meni!»

Kot oskrunjenec sem držal v roki denar, ki sem ga s svojim telesom prislužil. Pekel me je na dlani, grizel me je v srce. Popadla me je želja, da bi imel neznansko moč in razbil z enim udarcem svet. Tako naglo kot se je rodila je ta brezplodna želja vseh šibkih tudi ugasnila. Stal sem še vedno na mestu z denarjem v rokah, solze so se mi počasi potočile iz oči in čez lica; ugriznil sem se v ustnice do krvi ...

*

Težko je bilo, gnusno, poniževalno, a moral sem požreti vso to bridkost, če sem hotel živeti.

Tisti hip sem zagledal pred seboj ljudi, ki uče moralo, ki gnetó življenje v škatlice; moje solze so jim pljuvale v obraz.

Kakor da je s tem dejanjem določena moja pot za vekomaj, sem se obrnil in šel po stopnicah. Gospa je z zadovoljstvom zrla za menoj.

Ko sem prišel na ulico, sem srečal njenega moža; zaspan se je vračal domov. Popadla me je vroča želja, da bi stopil k njemu in mu vse razodel. Pobil bi me na tla, udaril bi me v lica ... Šel sem tiho in neopaženo mimo.

*

Drugi dan so mi prinesli kovčeg. Zvečer sem potrkal na vrata. Gospa mi je vpričo mlade nečakinje padla okrog vratu:

412

«Vidiš, da sem zmagala. Zdaj si zopet naš!»

Pod besedo «naš» je mislila sebe,

monda je to se zna Jurec (Dalje prihodnjič.)
vmazane južnosti prorgame
na do ta Jereb nauka - da
se varuje v življenju ne to blestetih
lic; nego tudi zadržuje coparice v njeni žalosti
julija 1925

416

Jernej Jereb / Suženj demona

NEKDANJI SNUBAČ: Samo ob dobro voljo si me spravila!
(*Vrže na mizo bankovec in odide.*)

ŽENA (*vzame iz predalčka nočne omarice sliko svojega moža in jo poljublja*): Mož moj, mož moj, če bi mogla, mogla... če bi smela samo za trenutek, samo za trenutek (*krčevito*), o, ljubljeni, kdaj bo konec — kdaj, kdaj...?

(*Zruši se na posteljo s sliko v roki in ihti.*)

Konec V. scene.

Jernej Jereb / Suženj demona

(*Nadaljevanje*)

DRUGI DEL

Zima je potekla v strašni enoličnosti. Vdal sem se v vse, brez volje sem se usužnjil grehu in nasladi. Moje življenje je bilo urejeno po urah, ki so bile natančno določene; tej uredbi se nisem ustavljal. Očital si nisem ničesar več. Delati se mi ni ljubilo. Še sanje so me zapustile; s Tonetom sva se razšla, hodil je svojo pot.

Gospa Fani je bila srečna. Izginili so očitki, nervoznost jo je popustila. Zvito in previdno je vse uredila, nihče pri hiši ni slutil o najinem razmerju. Moje vedenje napram njenemu možu je bilo tako, da je dejal ženi, da sem prijeten in pameten dečko. Na zunaj je bilo zakonsko življenje teh dveh ljudi v najlepšem redu, dasi sva si pogosto on in jaz isto žensko v isti noči delila med seboj. To dejstvo mi ni več povzročalo srčnih muk.

Marija je prizor tiste noči že pozabila. Gospa ji je spretno nakopičila vzroke svoje jeze, revica je vse verjela.

Ko se je na pomlad poslovil «šinjor», smo se preselili v novo, prikladnejše stanovanje. Življenje se je le nebistveno spremenilo. Jaz in dva dijačka smo spali v eni sobi, gospa je puščala vrata priprta...

*

Majnik me je zopet združil s Tonetom. Hodila sva po poljskih stezah in govorila o naravi in o umetnosti. V teh dneh se je moje brezčutje pričelo tajati, v ude mi je udarila kri, oko se je razgledalo.

Neznan vonj je zavel od juga, kot vonj cvetja za morjem. Tistikrat, ko se je skalila Soča od gorskega snega, je zavelo tudi v kostanje. Razkošatilo se je popje, dolga vrsta v nebo presečih vej se je povescila kot bi nosila v naročju sadove materinstva.

Jernej Jereb / Suženj demona

Dih zemlje je prodiral v mozeg stvarstva. Nemir se je razlil skozi telo, zagledal sem deklice z rožami v laseh in nedrih.

Pomlad juga ni slast, ona je bolečina, sladka in opojna, boleča in žgoča hkratu. Vsa pota so polna; v boleznem hrepenenju se iščejo ljudje.

Stal sem na bregu Soče in gledal v valove, ki so se učistili; to je bila pomlad. Slišal sem pesem, ki je prihajala iz skrite dalje, to je bila pomlad. Ko se mi je zagnusilo vse preteklo in je zagorela iz krvi v srce želja po lepoti, po čistosti, po delu, je bila pomlad.

Sedel sem za mizo, prijel za svinčnik in nisem vedel, kaj naj zapišem. Mislil sem, da ni ničesar več v srcu. Preveč je bilo; zato so bile moje moči prešibke. Le žeja po delu je bila velika.

V tavanju po naravi mi je prišla misel, da bom umrl, še preden užijem le delec lepote in sreče. Kot žgoča kaplja so mi padli Kettejevi verzi v dušo:

«Oj, dekle, pomisli!
Moje široko razprte oči
videle niso nebeškega solnca,
sladkih ni čulo uho melodij.»

Ko sem zvečer ležal žalosten na postelji, so me vprašala ženska usta: «Kaj ti je?»

In citiral sem ji s solzami v očeh kot v sanjah:

«Oj, dekle, pomisli!»

Ženska me je gledala čudno, ni me razumela. Saj še sam sebe nisem razumel.

Od tistega dne so bili ti verzi neprestano na mojih ustnicah. Strašno je bilo kesanje nad življenjem v srcu.

Doma nisem več prestal. Vse dneve sem bil na polju. Celo pozno v noč sem ostajal zunaj; ko sem prišel domov, sem bedel in mislil...

*

Tiste dni sem srečal deklico. Bila je majhna, jedva šestnajstletna; črna žametna obleka se je tesno prilegala njenemu telesu. Lase je nosila spletene v dva polža, ki sta sedela na ušesih. Njene črne oči so bile kot veveričje. Nekoliko nagnjen obraz z zvedavim pogledom je delal vtis porednosti.

Dva pogleda sta me zadela in sta mi ostala v spominu. Mislil sem dolgo nanjo; hodil sem na cesto, srečal je nisem nikoli.

Nekega večera sem jo zagledal na trgu pred cerkvijo. Bila je gologlava, zavita v dolgo, črno pelerino. Premerila me je z istim zvedavim pogledom kot prvič; stopila je v cerkev.

Vstopil sem za njo. V romanski ladji je ležal somrak, dišalo je po kadilu in cvetju, peli so lavretanske litanije.

Deklica je stala ob spovednici na levi strani. Njen beli obraz se je svetil iz mraka. Ozrla se je in me je zagledala. Nasmehnila se je. Pogledala je v oltar in se ni ozrla nič več.

Ko je stopila iz cerkve, sem ji s pogledom sledil. Izginila je v eno sosednjih hiš; na pragu se je ozrla.

Od tistega večera nisem zamujal šmarnic. Prihajala je tudi ona, ki ji nisem vedel imena. Le za hip sva se ozrla drug na drugega, samo nasmeh je preletel najine ustnice.

Ne iz pobožnosti, ker so hotele biti sodeležne lepote, so se vmešale tudi moje ustnice med prošnje stoterih ustnic. Zdelo se mi je, da sem lahek, očiščen, kot da se je pričela luščiti skorja raz mene...

Vedel nisem niti njenega imena, ne kdo so njeni starši. Zdela se mi je kot prikazen, ki je vsakokrat izginila v zagonetno hišo. Vprašal bi bil rad kogarkoli, kdo je. Nisem se upal, da bi svet ne zvedel o mojem čuvstvu, ki sem ga skrival še sam pred seboj.

Moje sanje so se znova prebudile. Če se mi je obraz nasmehnil in se razširil v radost, je bil v tej radosti njen obraz.

*

Solnčen nedeljski popoldan je bil; imeli smo običajni, pozmladanski izlet. Gospodične in dijački so šli naprej; v primerni razdalji sva sledila z gospo. Bilo je toplo; vse je objela židana volja, gospa se je smejala.

«Gospodične so vesele, ali bi rad šel z njimi?»

«Ne,» sem dejal. Nisem lagal. Saj bi ne vedel kaj govoriti z njimi.

«Prav,» je dejala gospa. «Za gospodične je čas. Če se boste ženili, vam bodo padle v naročje.»

Njen pogled se je pozorno uprl vame. Vendar ni mogla brati ničesar.

«Gospodična Marija vas ima rada,» je povzela, ko ji na zadnje besede nisem odgovoril.

«Vaše besede!»

«Opazujte, kako je vsa izpremenjena v vaši bližini. Obraz ji sije. Nikoli ne reče slabega o vas.»

Opazovala jo je do potankosti.

Čez nekaj časa je vprašala gospa: «Ali se nameravate ženiti?»

«Ne vem.»

«Vidim, da se boste oženili,» je dejala. «Ali boste blagovolili prej dovršiti šolo in plačati dolg?»

«Možno je, da se bom oženil in tudi otroke bom imel.»

«Tudi jaz bi jih bila lahko imela. Zdravnik mi je zatrdil.»

Njenim besedam sem se skoro zakrohotal. Vedel sem, da bo zvalila krivdo na moža. Ženska laže nevede.

«Ali sem morda kriv tudi jaz?»

Pogledala me je z bleskom onemoglosti; razumela je. Rekla je kratko, zaničujoče: «Potepuh!»

To je bilo za njeno logiko dovolj.

Ubil sem njeno življensko laž, ona pa me je udarila z besedo, s katero je poravnala vse račune med menoj in njo in uravnovesila svojo notranjost.

Ko smo dospeli na vrh prelaza, kjer se spenja bela cesta po zložnih ovinkih v kotlinasto globel, je dejala:

«Ne prenažite se! Fani je samo ena.»

Gospodičnam je veselo povedala: «Gospod se bo oženil. Katera ga vzame?»

*

V gostilni me je posadila gospa Fani med Marijo in Zoro z opazko: «Ker se ženi,» vendar nasproti sebi.

Sklenil sem, da bom govoril malo. Počasi mi je vino razvezalo jezik. Preko šole in leposlovja so prešle besede na druge stvari. Ko me je vino v zadostni meri opogumilo, sem vprašal Marijo:

«Ali poznate neko gospodično?» Opisal sem jo in ji povedal, v katero hišo vselej izgine.

Gospodična Marija mi na vprašanje ni odgovorila. Kot da je nekaj silno smešnega na tem, me je zrla v nasmehu in gorela v obraz:

«Vi se zanimате za gospodične?»

«Čemu ne?» sem vprašal v zadregi.

«Ker ste tako resni. Mislila sem, da ljubite samo Muzo.»

Zorka je prisluhnila najinemu pogovoru in dejala: «Tudi za vas se zanima neka gospodična. Zakaj mu tega ne poveš, Marija?»

Marija je bila v zadregi. «Grdo bi bilo, če bi vam bila utajila. Ista gospodična je, ki se vi zanimate zanjo.»

Gospa Fani je postala pozorna. Nagnila se je čez mizo.

«Da se gospodične zanimajo za gospoda, je znano, a da se gospod zanima za isto osebo, je novo. Kako se imenuje gospodična, o kateri govorite?» se je obrnila do Zorke.

Ta je z nasmehom zvrnila breme raz sebe. «Marija ve bolje. Ona naj pove!»

«Sama veš... Tončka se imenuje. Tončka Tušar.»

Gospa Fani ni premaknila oči od mojega obraza. Jaz sem ponavljal pri sebi: «Tončka Tušar.»

«Tušar?» je nato ponovila gospa. «Gospodično pripeljite k nam. Če se gospod zanima, naj se z njo seznani pri nas. Ali ne, gospod Franjo?»

Prikimal sem.

V mraku smo se vračali v mesto. Vso pot sem šel z Marijo. Beseda je visela na jeziku, par vprašanj bi bil rad razvozljaj, nisem jih zinil. — Ko sem legel v posteljo, sem mislil na Tončko.

*

Naslednji dan so mi povedali, da pride Tončka in mi jo bodo predstavili. Postala je toliko last mojega srca, da nisem maral prič, ko si bova povedala prvo besedo. — Ob napovedani uri sem šel na ulico.

Zagledal sem jo, ko je prihajala v žametni obleki, s širokokrajnim črnim klobukom in z nasmehom na ustnicah. Občutil sem vročino, obstal sem kot priklenjen. Občutek, ki me je obvladal prvič v življenju.

Ko sva stala drug poleg drugega, me je pogledala. Roka mi je nehote segla po klobuku, odkril sem se ji. Odzdravila mi je. Obema je zastal korak, ustavila se nisva. Šla sva drug mimo drugega, vsak svojo pot.

Čez par korakov sem se ustavil in pogledal za njo; tudi ona se je ozrla. Pri vratih hiše, v kateri sem stanoval, se je zopet ozrla. Ni vstopila. Neznana sila jo je gnala dalje, zavila je za vogal ulice.

Jaz sem ji sledil. V tistem trenutku se je obrnila do mene. Gledala sva se par trenutkov molče, kot da ne veva kaj početi. Izpregovoril sem jaz:

«Dovolite, da se vam predstavim. Moje ime je...»

Izpod širokokrajnega klobuka sem videl samo njeno brado in njene ustnice, ki so izpregovorile zlogoma in trepetaje svoje ime; podala mi je roko.

Bila mi je ljuba; s pogledom sem jo oboževal. Imela pa si nisva povedati nič več. Molče sem jo spremil do vrat hiše in odšel po ulici. Blaženost sem čutil v srcu...

Pozno zvečer sem se vrnil domov.

«Zakaj vas ni bilo?» je vprašala gospa in dostavila kot novico: «Tončka je bila tu.»

«Videl sem jo,» sem dejal. Smeh mi je stopil v obraz.

«Kje?»

«Na cesti. Predstavil sem se ji.»

«Ali ste jo poznali?»

«Saj je ena sama.»

Prostodušno sem priznal vse; gospa me je gledala čudno, nerazumljivo. Umolknila je naenkrat in povesila pogled, teža je padla na njeno misel. Tisti večer ni izpregovorila več.

*

V nedeljo popoldne je bilo, ko sem stopil v cerkev, da bi videl Tončko. Ni je bilo. Cerkev je bila prazna, par starih ženic je slonelo po klopeh. Ko sem stopil v toplo pomladansko solnce na trg, sem jo zagledal, ko je stopila iz hiše. Ko me je zagledala, je postala za hip, nato je šla do cerkve, odzdravila mi je in stopila pod mračen obok, kjer je v poševnih solnčnih žarkih še plavalo kadilo od službe božje. Počakal sem. Čez par minut je stopila iz cerkve. Nagonsko sva zavila vsak po svoji strani ceste v ulico. Ko sva bila skoro vštric, sem pozdravil znova, beseda je trepetala.

«Dober dan, gospodična.»

Z istim trepetom mi je odzdravila.

«Kam greste, gospodična?»

«Na izprehod.»

«Tudi jaz. Greva skupaj?»

Prikimala mi je.

Krenila sva po košatem drevoredu kostanjev do reke. Solnce je sijalo s polno močjo; nad pokrajino je ležal pomladni čar.

Šla sva na polje. Za poljem se je dvigal gaj vseh gajev, raj za zaljublence, s trnjem prepletena Grojna do gore Kalvarije in po obronkih do Števerjana. Dehteče akacije so bočile težke razcvele veje nad neštnevilne steze; v solnčnem pribrežju so cvele vijolice; skozi suličasto listje je sijala svetloba in nama padala na obraz in lila v srce.

Nisva vedela, kaj naj govoriva. Šla sva dalje, kot da gre najina pot brez konca. Trgal sem vijolice. Tončka jih je z nasmehom jemala iz mojih rok in zatikala v nedrije. Niti rok se nisva dotaknila in nisva govorila o ljubezni.

Ko sva stopila iz gaja na plano, sva šla po poti, ki se mi je zdela najkrajša v življenju. Skozi Pevmo, čez polje in skozi gaje do Šent Mavra, nato sva se spustila po stezah k strugi Soče. Stopila sva čez most na rob solkanskega polja, obstala in si pogledala v oči. Spoznala sva, da je minulo popoldne in si nisva povedala še ničesar.

To spoznanje je bilo težko. Noč je padala z vrha Trnovskega gozda v višnjevih plasteh, ki so temnele bolj in bolj in zagrnile večerno zarjo. Vse je bilo tiho. Iz Solkana se je čulo lajanje psov.

Tistikrat sem prvič poiskal njeno roko, ki je visela ob telesu. Bila je mehka in topla, občutil sem jo do srca. Pritisnil sem jo k sebi, nagnilo se je k meni še njeno telo. Toliko, da se me je dotaknilo. Naglo sva se izpustila, kot da sva se prestrašila drug drugega in bežala sva po stezi, ki je padala v ovinkih do reke. Tam sva sedla na kamen.

Nastala je noč; slišati je bilo le šumenje reke, ki je šla ne-
prestano svojo neumorno pot kot trenutki. Vsak hip sem hotel izreči besedo, ki mi je bila najbolj na jeziku, kot bi hotel z vsakim valom naprej; trenutki so bežali...

«Kako šumi reka!»

«Lepo je!»

«Ali me ljubiš, Tončka?»

In na to težko vprašanje mi je odgovorila: «Če naju kdo vidi?»

Vendar sva se umela. Molče sva se nagnila drug do drugega in se poljubila. Čist dotikljaj ustnic brez strasti. Vendar mi je zaplala neizmerna slast po udih, kot da sem se tisti hip opral vsega grdega.

S tem poljubom pa se je prvič porodilo resnično ljubosumje v meni. Srce je zatrepetalo v neznani bolečini. Molčal sem nekaj časa, da sem se izkopal iz mešanih čuvstev, nato sem dejal polglasno: «Tončka!»

«Kaj?» so me gledale njene oči.

«Ti si že poljubljala.»

«Ne. Zakaj?»

«Ker tako znaš poljubljati.»

Umolknila je par hipov, nato je dejala mirno, prepričevalno: «Poljubljala sem sestrico.»

Molčala sva zopet. Voda pod nama se je zaganjala v čudoviti godbi. Izpregovorila je Tončka.

«Tudi ti si že poljubljal.»

Nisem zanikal. Vprašal sem: «Zakaj?»

«Ker znaš tako poljubljati.»

«Poljubljal sem svete podobice.»

Zasmejala sva se oba. Tistikrat sva sveto verjela drug drugemu. Bila sva blažena, dasi sva trepetala od mraza in od vlage; bila sva lačna in misel na samoto in pozno uro naju je vznemirjala.

Besede, ki sva jih govorila, so smešne, za naju so bile dragocene.

«Poglej valove! Zame pomenijo novo življenje.»

«Pozno je že. Tepena bom!» je dejala Tončka.

Kakor je bila ta ugotovitev smešna, je bila resna za naju. Dvignila sva se in stopila na breg, nad pokojne njive. Zgrešila sva stezo in zagazila v visoko travo do kolen, ki se je opletala nog in švrkala pod stopinjami. Pajčevina, prepredena od grma do grma, naju je ščegetala v obraz. Nisva občutila ne mokre trave ne pajčevine, niti čudovitega petja iz noči; vse se je strnilo v en sam občutek lepote in sreče. Čutil sem njeno telo, njen dih, vonj njenih las in njene polti, utrip srca in misli, ki so se dvigale kakor iskre. Vse drugo mi je bilo tedaj tuje: svit nad mestom, procesije murv, luči nad Števerjanom in zvezde...

«Tončka, ti boš moja žena! Ali hočeš?»

Čutil sem, da se je ob tej besedi zganilo njeno telo. Brez odgovora mi je bilo jasno.

«Priden bom, delal bom... Misli samo name!» *Da se mi bode, po*

Njena glava je prikimala.

Zadnje murve so utonile, zadnji kostanji so ugasnili za nama. Bliže doma ko je bila, bolj je bila plašna. Nazadnje se mi je iztrgala in zbežala...

*

Ta večer nisem hotel videti nikogar več. Obhodil sem več ulic in se razgovarjal s svojim srcem. Šele ko sem videl, da je luč v kuhinji ugasnila, sem stopil v hišo. V kuhinji ni bilo nikogar. Vstopil sem v sobo.

Prižgal sem luč. Dijačka sta spala obrnjena v zid in se nista ganila. Vrata na hodnik so bila priprta. Znamenje, da me to noč nekdo pričakuje. Stal sem in zrl na vrata, kot da jih ne poznam. Iz srca pa se je dvigalo kot gora in je stalo naenkrat pred menoj.

Zaprl sem vrata in jih zaklenil. Nato sem sedel k mizi, odprl knjige in se učil. Ni se mi hotelo spati. Ko je odbila ura tri, sem legel in ugasnil luč.

Preteklost je vstala v tistem hipu živa in žgoča pred menoj, nisem je mogel razumeti. Spoznal sem, da sem lagal samemu sebi, da nisem poznal ljubezni. Ljubezen ni razdirajoča, zakaj v sebi sem začutil silo do življenja, željo po čistosti, voljo za delo in ustvarjanje. Kakor da sem vstal iz čudežne kopeli, sta bila moja duša in telo.

Kot da je preteklost zaklenjena za vekomaj, sem gledal z radostjo v vrata, skozi katera sem se plazil noč za nočjo in trosil (!!)

svojo mladost. Zaprl sem oči od slasti notranje zmage in zadovoljstva in dahnil: «Novo življenje!»

*

Prišlo je jutro. Solnce me je prebudilo, Madonna della Sedia me je smeje gledala s stene.

Ko sem stopil v kuhinjo, me gospa Fani ni pogledala. Nekaj grenkega mi je padlo v srce. Kakor da je bilo vse, kar se je zgodilo z menoj, bežna sanja.

Gospa se je obrnila k meni, imela je rdeče oči in bled obraz.

«Ali ste se bali, da pridem k vam?»

«Učil sem se,» sem dejal in pogledal v tla.

Ona pa me je gledala z velikimi, prodirajočimi očmi: «Nekaj slutim ... nekaj slutim ...»

Odšel sem. Ta dan mi je bilo vseeno. Čutil sem moč. Vendar mi je legla skala na srce.

Nikoli nisem razumel ljudi, ker sem jih gledal s svojimi očmi in cenil s svojim srcem. Če je bilo moje srce čez noč prerajeno, čemu ga ne bi del na dlan in ga pokazal svetu: «Glejte, moje srce, načudite se mu!» Če sem zaslutil ljubezen, ki je napolnila mojega duha, kdo naj pljune nanjo, četudi je ženska?

Gospa Fani pa je imela strašne oči, še nikoli tako grozних in pomenljivih. To je bila jedva slutnja ... Čemu tedaj jo je vabila v hišo in mi jo hotela predstaviti? ... Ta hip je pomilovanje in tiha mržnja do gospe, ki se je tu pa tam dvignila v meni, izginila, porodila se je iz dna duše ena skritih strasti in zaklila še čisto majhna: sovraštvo.

Počakal sem ob robu kostanjevega drevoreda. Večerna zarja se je kopala v krvi in sijala skozi veje, šipe v oknih so plamenele.

Tončka je prišla počasi, ogrnjena v pelerino; neprestano se je ozirala. Ko je prišla do mene, se je ugriznila v ustnice, segla sva si v roke, ki se niso hotele izpustiti. — «Pojva!»

Šla sva. Kam? Vsaka steza nama je bila lepa, vsak grm je bil najin prijatelj. Šla sva na polje in ko je ugasnil dan, sva se nagnila drug do drugega in pričela razgovor, ki je bil sanja.

Vse, kar si more žensko srce poželeti, sem ji obljubil. Obleke, dišeče vrtove in južne gaje, godbo in barko. V teh hipih sva gledala na zvezde, njeno telo je trepetalo. Verjela mi je.

Saj sem verjel še jaz in tisti trenutek nisem lagal niti sebi niti nji. Verjel sem v svoje zmožnosti bolj nego v Boga in zdelo se mi je, da bi mogel na svojih rokah dvigniti veselje. Strašna je vera v sanjah mlade ljubezni.

Z menoj je bilo nenavadno. Zgodaj sem spoznal žensko telesnost in se je nasitil do dna. Vendar mi življenje ni prizaneslo s to ljubeznijo, ki sem jo občutil tako čisto, kot da se moja misel ženske nikoli dotaknila ni. Najini poljubi so bili dih, jedva dotikljaji ustnic kot v sanjah.

«Jutri ti prinesem rož,» mi je dejala ta dan.

In prinesla mi je šop krvavordečih rož, ki so rastle na njenem vrtu. Vzel sem jih v obe roki in sem jih pritisnil na obraz. Zdelo se mi je, da sem iz njih vonja razločil vonj Tončkinih las in polti.

«Kaj naj ti dam jaz?»

«Nič. Imej rože v svoji sobi in misli name!»

«Ob postelji bodo,» sem dejal. Pustila je, da sem jo v mraku sredi drevoreda poljubil na čelo.

Kakor da nesem najsvetejše, sem nesel darovane rože domov. Iz teme so žarele, njih vonj je napolnjeval še mojo dušo.

Ko sem stopil v kuhinjo, nisem dobil gospe. V omarici sem poiskal z gorsko pokrajino poslikano vazo. Nalil sem vode vanjo, rože sem držal v rokah.

V tistem hipu je vstopila gospa Fani. Poteze na njenem obrazu so se krčevito izpreminjale. Zaslišal sem njeno težko sapo, ki mi je stisnila grlo. — «Kje ste dobili rože?»

Umolknil sem. Bilo mi je jasno, da se ne morem izogniti odgovoru. Vedel sem, da se ne smem zlagati.

«Tončka mi jih je dala.»

Gospa Fani je zbesnela. Planila je k meni in mi iztrgala rože. Pod njenimi krčevitimi prsti so se izpremenile v uboga, oskubljena stebelca, rdeči lističi so padali na tla kakor kaplje krvi. Njene roke so krvavele od trnja. Vaza se je razbila na tleh.

Čakal sem, da bo planila name, ter gledal njene krčevite prste, ki so se zvijali kot udje ujete, zvezane živali. Vzkliknil sem samo: «Gospa! Gospa!» Moj glas je bil proseč, mil in pretresujoč.

Gospa Fani se je zavedela. Sesedla se je v histeričnem joku na tla...

*

Bežal sem od nje. Na ulico, na polje, daleč proč. Zasovražil sem. Nisem hotel videti nikogar razen narave. Zagazil sem v klasje, ki se je zgrnilo nad mano in šumelo. Videl sem samo nebo, božje zvezde, vse drugo je bilo zagrnjeno mojim očem...

Pozno v noč sem se vrnil mimo Tončkinega okna... Vse je bilo mirno, tudi moje srce je postalo pokojnejše. Ko sem stopil v sobo, sem posluhnil. Spanje obeh dijačkov je motilo tišino. Vrata so bila priprta. Pustil sem jih, kot so bila.

Sedel sem in zapisal prvo pesem, porojeno iz bolečine. Ko je bila na papirju in sem jo prebral, sem spoznal, da je nekaj lepšega kot ženska ljubezen. Bolečina ustvarjanja, ko ujamem kapljico svoje notranjosti, da se strdi pod rokami. Tisti hip sem pozabil na vse. Bil sem srečen.

Tedaj so se odprla vrata, vstopila je gospa. Bila je kakor duh, bleda in objokana, zavita v dolgo belo haljo, gola desnica je grabila gube, velike oči so bile uprte vame.

Obstala je pri vratih in me je zrla. Jaz sem strmel vanjo, presenetila me ni.

Prva je izpregovorila ona; ironija je krivila njene ustnice.

«Ker ne pridete k meni, sem prišla jaz k vam. Govoriti moram z vami.»

«Prosim,» sem dejal mirno. Pokazal sem na prazen stol poleg mize.

«Ne greste v mojo sobo?»

«Ne.»

Ta odgovor jo je osupnil. Omahovala je par hipov, da je izpregovorila:

«In če se zbude?» Pokazala je na dečka, ki sta se prevrgla na postelji.

«Naj!» sem zamahnil z roko. «Toliko morem izgubiti kot vi. Nič manj in nič več.»

«Radi mene,» je dejala gospa in sedla. Zrl sem v papir, ki je ležal na mizi.

Nekaj minut sva molčala. Nato me je vprašala, kot da išče začetek razgovora:

«Kaj imate tam?»

«Pesem.»

«Berite jo!»

Gledal sem v papir in lagal na pamet:

«Oj, dekle, pomisli!

Moje široko razprte oči»...

«Fejl!» se je razburila gospa. «Ti verzi se mi gabijo. Ali ne znate boljših? Čemu jih venomer ponavljate?»

«Ker so resnični.»

«Kaj je resnica? Resnica je, da pehate srečo od sebe. Kaj vam je treba drugih žensk? Čemu jemljete cvetice prvi dan, ko se spoznata?»

«Da sva se spoznala, ste pripomogli vi.»

«Če je moja krivda, nisem hotela, da bi šli tako daleč. Prvi ženski se obesite na vrat.»

Jernej Jerč / Suženj demona

«Samni ste hoteli,» sem dejal rogajoč se, «da se vse izvrši pred vašimi očmi, da boste tehtali najine poglede in besede.»

Videl sem jo do dna. Pogleдела je še bolj, ni mogla zatajiti nejevolje. In če je tako, ništa imela pravice delati zahrbtno, hinavsko.»

Bila je smešna in nisem ji odgovoril. Gledala me je nekaj časa strme, nato me je vprašala:

«Ali boste odgovarjali na moja vprašanja po resnici?»

«Da,» sem dejal.

«Kolikokrat sta bila na sestanku?»

«Trikrat...»

«Trikrat?» ji je zastala beseda v gnevu. «Prvič, ko sem zamaš pustila vrata priprta in sem čakala do jutra. Drugič, ko ste imeli mak v gumbnici. Tretjič, ko ste prinesli rože.»

Uganila je. Molčal sem, ona je nadaljevala:

«Kaj sta govorila?»

Odgovoril sem s Hamletom: «Besede.» Nato sem popravil: «Malo sva govorila.»

«Ali ste ji obljubili poroko?»

«Ne vem.»

«Obljubili ste ji. Ali se je že posušilo materino mleko okrog njenih ust?»

Ta žalitev me je zbodla. Rezko in mirno sem dejal: «Če sem (*!!*) gođen za priležnika, čemu bi ne bil za zakon?»

Preplašila se je za trenutek. Nato se je zopet ovestila. «Ali bosta živela od zraka?»

Nastal je molk. V sobi je bilo strašno ozračje, najin pogovor ga je delal neznanejšega. Potne srage so mi stopile na čelo, dušilo me je.

Stal sem pred njo kot pred sodnikom, ki sem mu prisegel, da bom govoril resnico. Kaplja za kapljo je padala žareče na srce.

«Povejte, ali ste jo poljubili?»

Z nejevoljo sem pritrdil: «Da.»

Namršila je obrvi.

«Dalje! ... Ali ste občevali z njo?»

Pogledal sem v mirni obraz ženske, ki je govorila najgorostas- nejše besede brez sramu in brez vesti. Spoznal sem, da sta tej ženski čut sramu in morale enako tuja; pozna samo vse obvladajoči nagon. Pogledal sem jo z ogorčenjem in sovraštvom v očeh.

«Kaj mislite?» sem dejal in drugega nič. V mojem pogledu je lahko brala vse.

«Kaj mislim?» je dejala ironično. «Čemu je bila vaša pelerina blatna? A? — Kolikokrat sta se poljubila?»

Zapiralo mi je sapo; občutil sem, kakor bi mi kdo sipal žerjavico v srce. Ne dejal, siknil sem: «Ne odgovarjam!»

«Kdaj bosta imela zopet sestanek?»

In vendar sem odgovoril: «Nè vem.»

«Ko vam je dala rože, sta določila sestanek.»

«Morda jutri, morda pojutranjem, morda vsak dan...» sem se otresel.

Tedaj se je dvignila, trepetala je, pritajeni glas, da bi ne zbudila spečih, je bil piskajoč.

«Nikoli več! Četudi vse pogine — nikoli več!»

V meni se je pojavil odpor moža, ki je zrastel iz ljubezni. Glasno, skoro s krikom sem dejal: «Še jutri!»

Gospa Fani se ni premagala več. Njeni prsti so zgrabili za knjige, ki so ležale na mizi, iz prsi se ji je iztrgal krik: «Nikoli več!» Knjige so padle po tleh.

Prestrašila sva se oba. Dijačka sta se zganila. Mehanično je segla roka po luči in jo ugasnila. Nastala je tema; iz nje sva čula stokanje polprebujenih, nato težko dihanje, ki se je umirilo.

Ob mizi stojé sem sklonil glavo. Bil sem sam sebi nerazumljiv.

Iz odločnosti sem padel nanadno v plašnost. Gospa Fani je bila blazna. Jaz pa sem se bal javnosti, kakor tisti oče v drami, ki je zadavil nezakonskega otroka svoje hčere, da bi sosedje ne čuli joka in ne izvedeli sramote... Tako sem ugasnil luč ne vedoč kdaj, ne zakaj.

Deset minut sva stala mirna v temi, komaj dihanje drug drugega sva čula. Nato sem občutil njeno roko, ki me je zgrabila in potegnila k sebi. Brez moči sem ji sledil...

*

Ko sem proti jutru stopil v svojo sobo, sem napisal na listič: «Tončka, ne morem priti. Jutri te počakam sredi drevoreda. Tvoj...»

Na cesti sem počakal gospodično Marijo, ki je šla v šolo. Prosil sem jo, naj dá listič Tončki.

Zvečer me je počakala Marija pri oknu in mi vrgla listič na cesto.

Bil je iz šolskega zvezka iztrgan papir z dvema besedama: «Pridem, Tončka.» Poleg je bilo pripisano z Marijino pisavo: «Ne morem vama prenašati pošte. Izberita si drugo pot in oprostite. Marija.»

Ta pripis me je čudno zadel. Zvečer se me je Marija ognila. Po večerji mi je dejala gospa: «Vsi vas obsojajo, le Marija vas zagovarja.» Tedaj sem jo razumel.

Laž mi je bila od nekdanj zoprna in še takrat sem govoril resnico, kadar mi je donašala zlò. Ko pa se je približal večer drugega dne, sem našel Toneta na cesti in ga vedel s seboj. Stopila sva v kuhinjo, gospa Fani je šivala.

Govorila je mnogo, kot vselej, kadar je hotela zakriti svojo notranjost. To uro sem opazil, da je pričela polagati večjo pazljivost na svojo zunanost, ki jo je bila v zadnjih dneh našinega znanja zanemarila.

Njeni lasje so bili skrbno zaviti v kolobar; nad čelom in nad sencí so bili našgani v valovite črte. Ogromni uhani so se svetili, ustnice so bile rdeče, temne jamice in gubice na obrazu so bile zabrisane. Bila je oblečena v rdečkasto obleko z ogromnimi rožami, okrog suhega vratu je nosila črn žameten trak, ki je delil vrat v dva dela. Od njene obleke je puhtel vonj po vijolicah, ki je bil v jedkem nasprotju z vonjem njene polti in njenih las.

Gospa je gledala s tolikšno vsiljivo prijaznostjo v besedah in smehu name, da me je dražilo na jezo in nejevoljo.

Tone se nama je smehljaj. Celo pomežiknil mi je, kot bi hotel reči: «Glej jo, žensko, noro!» Ona je ujela ta mežikljaj; ko sva odhajala, mi je dejala tiho: «Mislim, da ste mu že vse povedali?»

«Če ste se izdali sami?»

Tedaj se je obrnila gospa do Toneta, ki je gledal stenski koledar. «Vprašala sem ga, kam gresta nocoj. Noče mi povedati.»

«K Soči,» sem dejal.

«Kaj pa imata pri Soči? Deklice?»

S prisiljenim smehom nama je podala roko, meni jo je stisnila z vso močjo. Na cesti sva se s Tonetom ločila.

*

Ta večer Tončka ni bila točna. Čakal sem jo niz drevoreda in motril ljudi. Spomnil sem se svoje laži. Prvi hip je bila gnusna. Komaj je bila storjena, že sem jo opravičil v svojem srcu. In ko sem stal pol ure sredi drevoreda, sem sklenil, zlagati se znova.

Bil je že popoln mrak, ko je prihajala. Iz daljave sem zapazil tesno ob vrsti kostanjev njeno pelerino. Šla je tik dreves, da nisem mogel videti ne njenega obraza ne telesa. Ko je stopila izza zadnjega drevesa predme, mi je prožila obe roki.

«Zakaj nisi prišel včeraj?» Njen glas je bil otožen, nalahno karajoč.

«Ni mi bilo mogoče...»

«Kje si bil?» je tehtala odkritost mojega pogleda, ki sem ga povedil.

«Ali si ljubosumna?» sem jo božal kot otroka. «Glej jo... Napisal sem, če hočeš vedeti.»

«Pokaži!»

«Saj ni nič takega. Doma imam.»

Lagal sem se ji, kakor vlačugi, v svoji najčistejši ljubezni. Tako je bilo zapovedano. Srce me je bolelo. Bil sem mračen in umolknil sem na te besede.

Dolgo sva šla po drevoredu in nisva dejala ničesar. Kakor da je padla stena med naju. Tam, kjer se cepi pot na polje, se je nagnila k meni:

«Ti nimaš rože. Zakaj sem ti jih dala?»

«Prevelike so za gumbnico,» mi je beseda prešla v tiho žalost. «Ob postelji so.»

Verjela je. Skoro sam sem verjel tej laži. Zajokal bi bil, ko se je pod murvo nagnila znova k meni: «Kdaj ti prinesem druge? Drugega ti ne morem dati.»

Padel bi ji bil pred noge in jo prosil odpuščanja radi laži. Stala je pred menoj tako mlada in opojna, da me je bilo groza pred njo. Komaj, da sem se je dotaknil. V poljub sem ji dahnil:

«Jutri ti povem... jutri...»

*

Ko sem se vrnil domov, sem bil srečen; te sreče nisem mogel razodeti nikomur. Niti zapiskom ne. Slednji listič je bil v dneh ljubosumja trikrat prebran, slednje besede stokrat pretehtane. Verzom nisem mogel izročiti svoje notranjosti. Moj izraz je bil tako šibek, da se je zlomil, še preden je bil spočet. Ljubiti znajo mladi ljudje, a ohraniti delce te lepote večnosti znajo le možje, ki ljubijo.

Zaklenil sem se v svoj skriti nasmeh in v svojo polnočno misel. Kadarkoli sem stopil čez prag svoje sobe, sem moral pozabiti eno življenje in se zaživeti v drugo.

Gospa Fani je z muko živela zagrizena v misel, da ni več sama, ki odločuje mojo usodo.

S histerično vztrajnostjo se je bavila nje duša samo s tem; kljub skrbni goji telesa je vidno hujšala. Po cele ure je presedela pri gospodičnah in zbirala podatke o zasebnem življenju svoje tekmovalke in presojala njeno zunanost do zadnje poteze.

Ponoči ni mogla spati. Sredi spanja sem slišal vzdih. Pogledal sem nanjo; strmela je z velikimi očmi v strop kot sredi poldneva.

Hotela me je imeti poleg sebe, dasi se me dneve in dneve ni dotaknila. Gledala je moje trdno spanje, pred zarjo me je prebudila, da sem šel...

Ta večer še ni spala. Dolgo me je gledala z neznanskimi očmi, nato je dejala: «Poginila bom radi vas.»

Gledal sem malomarno v strop in se nisem ganil.

«Ne lažite!» je dejala. «Tega ne prenesem. Raje imam grenko resnico kot sladko laž. Čemu tajite, da niste bili z njo, da ne pojdete jutri k nji? Če jo ljubite, se ne boste vzdržali, kot se ne vzdržim jaz. Toda, čemu se zaljubljate? Vi mislite, da je ta ljubezen kaj drugega kot to, kar se godi med nama. Ko pride med vama do tega, tedaj boste spoznali. Eno pa je, vaše življenje bo uničeno, vezani boste. Pri meni niste vezani; lahko greste, kadar hočete.»

Govorila je strastno, prepričevalno, njene besede niso bile brez vpliva. Opazila je to, zato je nadaljevala:

«Ali mislite, da je ona lepša? Ne rečem, bolj je sveža kot jaz; toda če se boste ženili, koliko je lepših deklic kot ona. Ali mislite, da je poštena? Dekle, ki prvi trenutek poznanja dovoli sestanek, ni pošteno. Jaz poznam življenje...»

Zaspal sem... Ko sem se prebudil, so mi šumele njene besede po glavi, komaj sem ujel njih zmisel. Stopil sem na prosto.

Bilo je eno tistih juter, ko slišiš z vrtov en sam glas, zagonetno šumenje slapa ptičjih glasov, ki se prepletajo brez odmora in rastejo kakor rumena zarja nad Kostanjevico.

Šel sem, da preudarim samega sebe. Kadarkoli sem se lotil tega, mi je klonila glava. Kako otročje bi bilo preudarjati samega sebe, če bi si smel odsekati ude in se položiti v škatlo, ki so mi jo pripravili. Jaz pa sem zavrzel vse škatle, le svoje srce sem klesal, zato se nisem mogel doumeti, niso me doumeli drugi.

Stal sem na vrhu Kostanjevice in gledal cipreso, katere vrh se je v lahkem vetru neprestano nagibal proti vzhajajočemu solncu. Povej mi, človek, ki greš po cesti na Rafut in si domišljaš, da si sodnik svojega bližnjega, čemu se ta cipresa neprestano nagiblje k solncu in se hoče strniti z njim v eno? Ne veš? Vidiš, ničesar ne veš. Povej, čemu nagiblje mene, da bi stopil v to baročno ladjo in pokleknil k spovednici in še vedno tega ne storim? Tudi tega ne veš. Ničla si in nevreden, da me sodiš!

Stopil sem čez Livado in potrkal na nizko okno Tonetove sobe. Nekdo se je oglasil iz spanja:

«Kdo je?»

«Čuj, ker ne veš ne dneva ne ure!»

Ko sem bil daleč proč, je priletelo ravnilo za menoj; nisem se ozrl...

*

Tisto popoldne sem bil dobre volje. Okoli mize na verandi so sedele gospodične; pristopil sem in razigran prižgal cigareto.

«Vi kadite?» se je začudila gospodična Marija.

«Kadar se mi zljubi,» sem dejal. «Dozorevamo,» sem pristavil.

«Kdaj začnete piti? Pijanega bi vas rada videla.»

«Lahko, da se tudi to zgodi. Zakaj bi vas to zanimalo?»

«Če vam povem, ne bo imelo zame niti polovico tiste mikavnosti več.»

Gospa Fani je poslušala, zdaj se je vmešala v pogovor. «Gospod se v resnici razvija. Prvo leto je bil svetnik, zdaj se je celo zaljubil.»

«Nesrečno zaljubil, recite!» sem popravil.

Gospa me je pogledala grozeče, jaz sem se smejal.

«Zakaj nesrečno?» je vprašala Marija.

«Vsaka prepovedana ljubezen je nesrečna. Dijaška ljubezen je te vrste...»

Gospa mi je presekala besedo: «Kako naj ljubi smrklo, ki hodi v šolo. Učenje — ne ljubezen! Učiteljica naj bo!»

«Učiteljica ni zaobljubljen red. Sicer pa ženski najlepše pristojata kuhinja in postelja.»

Bil sem preodkrit. Gospodične so zardele. Marija je dejala po kratkem molku:

«Vaše mnenje o ženski je nizko. Materinstvo ne more biti poklic vseh; zato je poklicana ženska tudi v javno življenje. Le dvigniti jo je treba, povedati ji, da je ravnopravna in da je dolžnost ljubezni po večini le umazana prevara moških, ki jo hočejo podvreči...»

Bila je rdeča; besede so bile gladke, kot na pamet naučene. Gospa Fani ni razumela; pritrdjevala je vseeno.

«Kje ste to brali, gospodična?» sem vprašal. «Vaše besede so najboljši dokaz, da niste zaljubljeni. Kadar je emancipiranka prevarana od lastnega nagona, jo mine vsa teorija.»

Marija je zardela do ušes. Z velikimi očmi me je pogledala.

«Nikoli ne bi prosila ljubezni.»

«Prosila ne, razodela bi jo,» sem jo gledal s polzaprtim očesom.

«Nikdar!»

Nato se je dvignila in odšla brez pozdrava.

Umolknilo smo. Z gospo sva se spogledala; ta je dejala: «Užalili ste jo.»

*

Jernej Jereb / Suženj demona

Tončka me je čakala v drevoredu z velikim šopom rož pod pelerino. Ko sva se pozdravila, mi jih je ponudila. Držal sem jih v roki, kot da ne vem kam z njimi, še zahvalil se nisem.

«Ali niso lepe?»

«Lepe so», sem dejal. «Eno si vzamem.»

V temni večeri me je pogledala pozorno, da bi razbrala moje poteze. Ta trenutek mi je bila tako ljuba, da sem radi nje prenegal laž. Povedal sem ji resnico. Poslušala me je tiho, moja roka se ji je dobrikala, kot bi jo prosila odpuščanja.

S tem razodetjem je nekaj nevidnega stopilo med naju in leglo na najine besedo. Kot da sva si tuja, sva šla do konca ceste in nazaj; na polje nisva stopila, polje je svetišče čistih duš.

«Ali si hudo?»

«Čemu si zadnjič lagal?»

«Ker mi je bilo hudo», sem dejal.

«Kaj bo zdaj?» je vprašala Tončka. Bila je ženska in je nagonsko preudarila vse in zaslutila vse. «Čudno,» je dejala, «kako ti more ona braniti? ... Jaz bi si prebrala stanovanje.»

«Ne morem. Moj oče hoče, da stanujem tam ...»

Legal sem. Iskal sem odgovor, nisem ga mogel najti. Tončka je stala ponosna pred menoj; ko je videla moje omahovanje, je bila neizpročna. Poljubila me je, s poljubom pa je zahtevala od mene moč, ne mevžo.

Bil sem brez moči. Še nikoli mi niso dala ženske usta toliko vročih poljubov. Bil sem pijan od njih; bil sem neorečen. Obljubil sem stvari, katerih nisem mogel nikoli izpolniti ...

Privadil sem se laži. Vedel sem, da je grda, vedel sem, da ne morem izhajati brez nje. Pripravila mi je mir, ki je grozil, da mi zlomi dušo in telo.

S Tončko sva se skrivaj sestajala. Bala sva se ljudi. Včasih je v napadih vroče ljubezni gorela, tedaj sva pozabila na varnost. Nekoga večeri naju je arečal oče, zatem je tri dni ni bilo.

Ko je prišla četrty dan, se je sunejala. «Ušla sem,» je dejala. «Zaprli so mi obleko. V predpasniku sem imel v najgrših cunjah. Saj me imaš vseeno rad.»

Bila je ljubka že radi romantičnosti, ki je obdajala najin sestanek.

«Ubeživa daleč proč!» je dejala, «saj ni treba, da se poročiva.»

Objela je moje roko in naslonila lice na mojo ramo.

Pogledala me je tako vroče, da je vse žgalo v meni.

«Kam?» sem dejal in sem se oprijel otročje misli kot za bilko. Pa me je zapeklo vprašanje: Kam, ko pa je treba jesti, stanovati, oblačiti se? Ženska ne razmišlja o tem.

«Kamorkoli», je dejala. «Ali ne poznaš nikogar, kamor bi šla?»

Bila je otročja in uporna, želela je nedosegljivih stvari. Zazdelo se mi je, da me po svoji čudni nravi ljubi samo radi tega, ker so okoli mene nanizane take okoliščine, ki me delajo v njenih očeh zanimivega. Bil sem ljubosumen na njeno nrav. Bal sem se, da mi ubeži sama in jaz ne bom vedel, kam za njo.

«Kam naj grem?» sem dejal v komaj vidni žalosti. «V šolo hodim.»

«Hotela bi, da sva prosta, od jutra do večera. Ves dan bi bila skupaj. Ali bi ne bilo lepo?»

«Lepo», sem dejal mehanično. Moje misli so se čudno razlile, nisem vedel, kako. Lovil sem jih, nisem jih mogel pridržati.

Nekaj časa sva molčala. Tema je legla nad njive in se dotikala brazd. V to perut sva utonila...

«Veš,» mi je dejala na koncu vrste murv, ko sva sedla na vlažno travo, «velika gospa bi bila rada. Obleke, kočije in godbo bi rada imela. Ali ne maraš godbe?»

Prikimal sem njenim ženskim sanjam.

«Pila bi iz kozarcev, čistih kot biser. Vsakega, ki bi se enkrat dotaknil mojih ustnic, bi razbila.»

Bilo je lepo še meni; zasanjal sem v tisti daljni čas, ki ga je videla ženska, ki zna samo želeči. Pogledala je name, kot da posluša mojo besedo, ki je ni bilo. To jo je užalilo. Kot da sem razbil vso njeno, v sanjah pričarano bogastvo, je vzkliknila:

«Ti me nimaš rad!»

Moral bi ji bil obljubiti vse, kar je mogočega in nemogočega na svetu. Dejal pa sem iz svoje poštenosti: «Ta čas je še daleč, Tončka. Upajmo, da pride.»

«Ko bom umrla.»

Bila je tako otročje žalostna, da se mi je zasmilila. Moja roka jo je pobožala, dejal sem: «Vsega boš dobila. Grda je pot pred človekom, strm je klanec. Vso to pot je treba prehoditi, po kamenju in navkreber. Na koncu te poti je zarja.»

Moje cankarjanske besede so Tončki ugajale. Gledala sva na zvezdo, ki je gorela nad goro svetega Valentina. Poslušnila je in mi dela roko na koleno.

«Hočem dekle, ki je pripravljeno iti z menoj skozi zlo in trpljenje, ki upa in me drži kvišku, da dosežem, kar hočem do-

seči ... Nji bi posvetil svoje najlepše delo, vkoval bi jo v zvezde ... Hanco hočem! Ali poznaš Mateja in Hanco?»

«Ne», je dejala vsa mehka v srcu. «Ne poznam je. Kdo sta ta dva?»

«Cankarjevo povest — Križ na gori — ti prinesem. Beri. Z drugačnimi očmi me boš gledala.»

Bil sem srečen. Verjel sem v tisto lepo ideologijo radosti, poguma in vere. Vesel sem bil, da je slonelo ob meni bitje, ki me je strme poslušalo kot preroka, ničesar razumelo in vsemu pri-
trjevalo.

«Vidiš», sem dejal. «Kako si bila neumna!»

«Odpusti mi!» je dahnila. Pogladi sem jo čez obraz, imela je solze na licih.

Kakor da gre zmagovalec skozi vrsto slavolokov, sva šla počasi med vrstami kostanjev v mesto.

*

Ko sem ji naslednji večer prinesel knjigo, sem se naglo poslovil. Tone me je čakal, zvit smeh mu je krivil debele ustnice, a molčal je.

Obiskala sva dijake, ki so igrali na klavir, deklamirali pesmi in filozofirali. Vabljeni sva bila tudi midva. Po poti mi je dejal Tone:

«Danes sem govoril s tvojo gospodinjo.»

Malomarno sem zinil: «Kaj ti je natvezla?»

«Saj ne zna govoriti. — Povem ti potem.»

«Čemu ne takoj?»

«Potem», je dejal tako odločno, da sem umolknil.

Po sestanku me je premeril Tone parkrat mežikajoče, nato me je vprašal: «Nocoj si bil na sestanku?»

Prikimal sem. Neljubo mi je bilo, da me je ta hip spomnil na Tončko.

«Zakaj si mi tajil svojo ljubico? — Prav imaš! Ali si že občeval z njo?»

Obstal sem sredi ulice. Val krvi je planil po meni. Kakor da je oskrnil, kar je najsvetejšega v srcu, me je zadelo. Nisem odgovoril, zajeceljal sem nerazumljivo besedo.

Tone me je razumel. Ni popravil besede: «Kaj misliš? Danes je imela sestanek z drugim, ko tebe ni bilo. Ne prestane brez ljubezni. Mene je že poljubljala ...»

Planil bi bil k njemu in ga zagrabil. Naval krvi se je le polagoma podel. Nisem mogel verjeti. Bilo bi mi ljubše, da bi imela raz-

merje s katerimkoli, le s Tonetom ne. Padla je sekira med najino prijateljstvo. In ona, zlata, čista, ki je znala tako lepo pogledati, tako čisto poljubiti...

«To ni res!»

«Tri tedne je bila moja. Ne rečem nič hudega, ali poljubila me je.»

Govoril je iskreno, moral sem mu verjeti. Mrzel pot me je izpreletel, žalost in jeza obenem. Nikogar nisem maral ta hip. Obrnil sem se in zbežal po cestah in po ulicah...

Ona? Ona? Zdelo se mi je, da se je pol sveta podrlo nad me. Pozno v jutro sem še vedno razmišljal o tem...

*

Naslednje jutro sem se z veliko muko sprijaznil z resnico. Srčna bolečina mi je odprla oko. Videl sem njen smeh, ki je šel za vsakim mladim človekom, ki ga je srečala; njena roka pa je nehote segla v lasé in jih popravila. Zdaj se mi je zdelo, da je ob vsakem takem srečanju stopila za korak od mene, ki sem imel zašit laketi in raztrgane čevlje; ta hip me je to zbolelo. Prej pa sem bil ponosen, da so se ozirali za njo; mislil sem, da mi jo zavidajo. Pa so razumeli tajen govor njenega vedenja, ki se je ponujala pred očmi slepca.

Zvečer sem jo čakal točno, prišla je za četrto ure prepozno. S smehom se je prizibala do mene, s smehom me je pozdravila. Bil sem razorožen; da se ni ozrla za moškim, ki je prišel mimo, bi bil molčal. Pomračil sem se.

«Kod si hodila včeraj?»

«Kakšen pa si?» mi je rekla. «Ali ti ni po volji, da sem prišla?»

«S kom si govorila včeraj?»

Vrgel sem karto na slepo srečo, tipal sem slepo. Njeno oko se je razširilo —, videl sem, da se je blesk njenih oči izpremenil.

«Saj sem bila doma... Z drugim nisem govorila kot s Košnikom. Ta je pri nas na stanovanju.»

«Poznam ga», sem se za hip umiril.

«Eleganten je. Še govori s posebno ljubkostjo.»

To me je zadelo z neverjetno silo; neizkušen, a podzavestno sem slutil, da elegantni moški zapeljejo največ žensk. Dasi mi je bilo težko, sem se premagal. Pogovor sem obrnil v drugo smer.

«Ali si brala knjigo?»

«Da. Lepa je...» Odgovorila je raztreseno. Spotoma se je ozrla po lepo oblečenem moškim, ki je šel mimo. Tudi ta se je

ozrl nanjo, potem name, opozorjen radi njenega pogleda. Nasmehnil se je vase. V meni se je zganilo.

«Ali se poznata?»

«Ne», je dejala ravnodušno.

«Čemu se smeješ in se oziraš, kot da se mu ponujaš?»

«Saj mi ni mar za nikogar, razen za tebe», je dejala.

Te besede so bile morda resnica, morda so bile laž.

Tistikrat jih nisem mogel pregledati do dna. V hudobno ironijo sem zategnil odgovor.

«Ker ti je mar zame, se poljubljaš z drugimi.»

Gledal sem mirno in bral z njenega obraza. Obstala je. Pol krvi ji je planilo v lica. Počasi je preudarila, kaj naj reče, in to je bila trenutno ena sama beseda.

«S kom?»

«Sama veš. Premisli in imenuj mi ime!»

Stala sva na koncu drevoreda, ona je brskala s palčico po pesku, ki je blestel v večernem mraku. Pogledala je name še enkrat. Moj pogled je bil neizprosen, njena beseda je bila prepojena z obupom:

«Košnik mi je ukradel poljub. Enega samega; na lice... Nisem se mogla ubraniti...»

Čudna zmes prikrite jeze in zmagoslavne radosti nad dvojnimi uspehom, je zavalovila v meni. Prvi hip ni hotela beseda na jezik, nato sem dejal:

«Tudi Košnik?» —

Tega ni pričakovala. Planila je in zacepetala z nogami, njene roke so mahale kot blazne: «Ni res! To je laž! Kdo ti je pravil? Ni res!»

«Tone!» sem dejal mirno.

Ugriznila si je v ustnice in posilila jok. «Taki ste!» je dejala, kot da sem jaz kaj zakrivil; tajila ni.

Nehote in brez besede sva se obrnila v mesto. Nekaj težkega je padlo med naju. Vso pot nisva izpregovorila, ob ločitvi sva si podala roke.

(Dalje prih.)

*inno jo preplutemo življenja, tega popolnoma zabljenega gostovskega, še
tega izkušnjenekega, fine*
Anton Novačan / *Maître bourreau*

L. Sonja meni — jaz L. Sonji.

Poslušaj me, dragi, povem ti povest
na ruskem jeziku, ta poljski šelest
razumeš le v mojem objemu,
ko praviš, da starih ti ritmov ni mar

Jernej Jereb / *Suženj demona*

(Nadaljevanje)

Človeško srce prebcli vse. Duša preboli prvo razočaranje, nato razprostre pred seboj svojo žalost, jo pregleda in premisli. Nato uravna svojo filozofijo po dejanskem stanju, obleče jo kot novo obleko, zavest se ji privadi do zadnje gubice. Le na dnu ostane iskrica; včasih izgine popolnoma, ali pa znova zaneti ogenj.

Kaj je poljub? Dotik dveh ustnic, znamenje ljubezni. Poljublajo se tudi ljudje, ki se dozdevno ljubijo, celo ljudje, ki se sovražijo. Kolikokrat v življenju oskruni človek svetost poljuba! Ali je Tončka kriva, da ni srečala mene prvega? Ali niso bile moje ustnice že oskrunjene?

S potezo velikodušnosti sem ponovil te besede Tončki, ko mi je vrnila knjigo «Križ na gori» in dejala: «Kamorkoli hčeš, grem s teboj!»

Da sva se zopet oklenila drug drugega, silneje nego prej, je bila kriva tudi gospa Fani. Ko sem se nekega večera vrnil domov, so me pričakovale njene velike oči za ognjiščem; pozdravila me je:

«Kje ste bili?»

In odgovoril sem mirno: «S Tonetom!»

Tedaj je treščilo: «Ne s Tonetom — s Tončko! Lažnivec!»

In povedala mi je, kje sem bil in kdaj, celo besede, ki sva jih govorila s Tončko, je ponovila. Stal sem pred njo majhen in osramočen, kakor smrkavec. Ni bilo mogoče ne tajiti ne lagati ne govoriti resnice.

Nje oko pa je šlo od tedaj kakor zli duh za menoj. Kadarkoli sem prišel domov, so se uprle nje oči prodirno vame.

«Kje ste bili?»

Povedal sem. Vselej ni bila laž.

«Lažete!»

«Ne lažem!»

«Na obrazu se vam pozna.»

«Prisežem, da nisem bil s Tončko.»

«Po njenem vonju vem, da ste bili.»

Tončka ni rabila dišav, zato nikoli nisem vonjal po nji. Gospa je čutila nje vonj. Na natezalnici sem dejal:

«No, prav: bil sem — dasi nisem bil.»

«Povejte po resnici! Saj itak vse vem; samo ne lažite!»

«Bil sem, da bo laž resnica!»

In ni zadostovalo. Najstrašnejše je, kadar človeku vzamejo vero. Z «lažnikom» me je hotela ubiti. Kdor je stopil v hišo, mu je pokazala name: «Glejte ga; on laže!» Šla je h gospodičnam: «On laže, laže!»

Lagala je ona, do ogabnosti, zločinsko in hinavsko; bila je ena sama poosebljena laž, ostudna in krastava. Jaz pa sem hodil s povešenimi očmi in nisem zamudil niti večera, da sem povedal resnico: «Da, bil sem, bil sem; saj ne lažem!» In mi ni verjela in mi je verjela; bil sem lažnik, lažnik!

Ko sem sedel v družbi gospodičen, me je Marija čudno pogledala. Gospa je jedla iz ogromne sklede solato in me je opazovala.

«Kam greste nocoj? Na sestanek?»

«Ne,» sem dejal zaradi gospodičen.

«Vidite, laže! Kcmaj čaka, da se zapro vrata za njim.»

«To ni laž!» sem jo zavrnil. «Človek zine tjavendan, samo da ima mir. To ne more biti greh. Kaj pravite, gospodična Marija?»

Jedla je kruh in mrvila mrvo za mrvo v usta.

«Vsako laž sovražim,» je dejala mirno kot sodnik.

«Laž razlcčujem,» sem dejal. «Laž je grda, če je bližnjemu škodljiva. Če pa laž prihrani razburjenje, naredi celo dobro... tedaj...»

Gospodična Marija ni počakala, da bi izgovoril jecljajoče besede do konca. Nervozno je planila v besedo: «Laž zaradi strahopetnosti sovražim najbolj; ta človeka ponižuje. Moški, ki laže iz bojazni, zame ni mož!»

Po teh besedah se je Marija dvignila in šla skozi vrata. Bil sem pčražen. Gospa se je posmehnila in pomežiknila za njo. Udarca ni razumela...

Naslonil sem se na stolici in zamislil. Vse je bilo proti meni, tuje, ogabno, nevredno. Gospa Fani je bila prepričana, da so moji sestanki redki, če niso celo izostali. Mučila me je z lažnikom uro za uro, da mi je ubijala voljo.

To je vplivalo name. Kot kaplja za kapljo, ki prebije skalo. Spoznal sem, da se je Tončka zdclgočasila ob meni. Po cele ure si nisva vedela povedati ničesar, najine besede so bile izčrpane, novih nisva mogla najti. Ko pade na ljubezen zastor molčečnosti, je tako kot bi nosila drug drugega na ramah in občutila ogromno težo.

V tem molku se je prebudila iskra ljubosumja, ki je tlela na dnu mojega srca. Misel je razglabljala in grebla, kot da hoče izkopati vse najtajnejše, kar skriva ženska v sebi.

*

Sveže in jasno junijsko jutro je bilo. Drevesa z blestečimi kapljami na vejah so stala ob vodi kot deklice, ki so se okopale in se sušijo na solncu. Reka je bila mirna, prvi žarki so se ubijali na njeni površini; ptice so pele ...

S Tončko se nisva mogla sestajati zvečer, dobila sva se ob prvi zarji. Krenila sva k Soči in se pogreznila v lepoto, ki se je zaganjala v valovih čez naju.

Ta dan je bila Tončka lepa; njena obleka je objemala v dražesti vse telo, lasje so bili skrbno počesani; njen obraz je sijal, toplina njene besede ni bila vsakdanja. To jutro nisva zajtrkovala. Poljubila sva se. Potem sva sedla ob strugi med grmovje, gledala v vodo in na breg in opazovala, kako naraščata svetloba in pesem in padajo žarki niže in niže v globoko strugo do naju.

Gledala sva se in govorila sladke besede brez naveličanja, ki se jih človek nikoli več ne spominja in ve samo, da so srcu dobro dele. Ure so bežale in preden je bilo poldne, sva bila sita sladkih besed in poljubov. Tončka je zazehala, iz dna moje duše se je dvignila iskrica in me je zapekla. Ko je Tončka zazehala v drugič, se mi je zljubilo muke in sem dejal:

«Tončka, nisi mi povedala vsega! Bodi odkrita in povej mi; jaz vem vse.»

Tedaj pa Tončka ni niti vzkliknila ne zanikala. Tako me je gledala, kot da je vse res, kar pravim, in nima zmisla, da bi ti tajila.

«Vidiš, a ne moreš tajiti ... Povej, kdo je, ki si govorila z njim?»

Ničesar nisem vedel; moje oči pa so jo merile pozorno, v globočino, kot bi hotele v motni vodi razbrati neznan obraz. Tončka se je preplašila, zajecjlala je.

«Ni res! ... Povej, kako je bil oblečen.»

Gledal sem jo, moje misli so delovale mučno. Pred dušo mi je stopil nje moški vzor in lahko mi je bilo reči:

«Gosposki blondinec, gladko obrit; slamnik je imel, rokavice in palico ...»

Gledala me je nekaj časa, nato je povabila pogled. V meni je zavrnilo, nato se je prelomilo.

«Ali je res?»

Prikimala je.

Osupnil sem. To sem hotel, vendar nisem verjel. Na slepo sem zadel resnico, ki me je zadela huje, kot da bi mi bila v oči razodeta. Gnev se je porcdil v meni in se je boril z ljubeznijo. Moški ponos je vstajal in zahteval svoj delež.

«Čemu lažeš? Čemu varaš? Vse sem zidal nate. Zdaj je padlo vse.»

Jernej Jereb / Suženj demona

Tončka ni rekla besede, jokala je.

Čudna zmes, ki je bila v moji notranjosti, je zahtevala svoje.

«Najina pota gredo narazen. Vrne pisma.»

Hotel pa sem, da mi pade pod noge in me prosi odpuščanja. Jokal bi bil, a odpustil bi ji bil. Ni storila tega. Bila je skesano trmasta in dejala je, da mi prinese pisma popoldne.

Gospa Fani me je vprašala, kje sem bil; odgovoril sem: «Tončka mi prinese nazaj pisma.»

Gledala me je v nejeveri in ko je videla moj obraz, je spoznala, da je resnica. Zmagoslaven nasmeh je legel na njene ustnice.

Tončka pa je prinesla pisma. Gospa Fani jo je poslala k meni v sobo in zaprla vrata za njo.

Z nasmehom na ustnicah je stala pred menoj in držala sveženj pisem v rokah. Položila jih je na mizo in ni dejala ničesar. Meni je nekaj zaprlo grlo in nisem mogel izreči besede. Roka se je dvignila, nato se je razvozljal tudi jezik.

«Zbogom!»

Dala mi je roko. Skoro se je obrnila in šla, ko me je pogledala zopet in njena beseda je trepetala, kot tedaj, ko sva se prvič nagovorila:

«Še en poljub!»

Poljubil sem jo; srce se mi je stisnilo. Moje solze ni videla, vrata je že zaprla za seboj.

Rdečkasta pisma so zgorela na ognjišču. Gospa Fani je brskala s prsti po njih in požirala posamezne besede iz plamena. Meni se je zdelo, da mi gori srce.

*

Nastala je puščoba v mojem življenju. Na zemljo je padal tih dež, podoben jesenskemu, ki ima poseben vonj in posebno godbo in vpliva na srce kot žalostne zgodbe. Hotel sem pisati, vrgel sem pero proč, zaprl sem knjigo in stopil na ulico.

Dež je padal na ramena in polzel po pelerini, odcejal se na hlače pod kolenom in lezel v čevlje. Moj zeleni klčbuk je povetil krajce in vselej, kadar mi je planila z njih voda na vrat, sem se stresel ob neprijetnem občutku. Ta neprijeten občutek vlage je legel celo v dušo.

Vendar sem rad hodil sam s svojo mislijo po dežju. Čudovita poezija je bila v tem, neskončna pesem, ki je šumela v jedva slišnem ritmu.

Šel sem čez trg, ozrl sem se v Tončkina okna. Bila so zagrnjena. Zdelo se mi je, da stoji senca ob zavesi. Ko sem se czrl še enkrat, nisem videl ničesar več.

Jernej Jereb / Suženj demona

Šel sem v drevored. Kaplje so pele v listju in padale name redkejše in težje. Šel sem počasi. Drevored je bil dolg, hotel sem podaljšati sladkost miru, ki sem ga občutil pod temi drevesi, v neskončnosti.

Spomnil sem se na senco v oknu. Kadarkoli sem se hotel iznebiti misli na Tončko, je stopila pred moje oči. Otresal sem se je, a visela je na meni. Niso bile niti njene besede, oči in roke, bilo je nekaj drugega, neznanega. Praznoto sem občutil vsepovsodi, njena senca jo je izpolnjevala. Od bedaste sreče smehljajoči se obraz gospe Fani me je dražil. Njene besede so se mi gnusile. Naj sem počel karkoli, na dnu vsega je bil nič, kot da sem pil iz praznega kozarca.

Nizko je klonila glava, kaplje so spolzele za vrat. Vzel sem klobuk in ctresel vodo z njega. Tedaj sem zapazil, da je planila čez pot senca in se je skrila za drevesi.

Ozrl sem se. Stopil sem v stran, med debelimi vlažnimi debli nisem mogel opaziti ničesar. Šel sem dalje in razmišljal:

— In če se vrne in me prosi odpuščanja? Pomislil sem dolgo, nato sem dejal: — «Ne!»

V tem sem zaslišal stopinje v pesku za seboj. Bile so drobne, hitele so ...

Drobna ženska postava se mi je bližala, gologlava, ogrnjena v pelerino, na laseh je imela kapuco, ki je padala globoko na čelo. Ko sem postal, se je spustila v beg proti meni in preden sem se mogel zavedati čd začudenja, so se me oklenile njene roke, glavo je vrgla nazaj, da je kapuca zdrknila na njena pleča.

Bila je Tončka. Vrsta vprašanj je zamigljala v moji zavesti. Nisem imel časa, da bi odgovarjal nanje. Zakaj prvemu presenečenju je sledilo drugo. Obesila se mi je okrog vratu, poljubila me je na ustnice.

«Tončka!» sem zaječal. «Tončka!»

Bil sem omamljen, ubit, zmečkan v prah; obenem srečen, da nisem vedel, kaj naj storim.

Ona ni vedela, ali bi se jokala ali smejala. Svojo glavo je ovila v mojo pelerino, kot da se sramuje tega dejanja, a me je pogledala kot zmagovalka.

Zasmilila se mi je, pogledal sem jo. «Kaj ti je, Tončka? Kaj se godi s teboj?»

«Ne morem živeti brez tebe. Bala sem se, da me zapodiš, vseeno sem prišla.»

V tem trenutku je bilo pozabljeno vse, kar je do zadnjega grenilo mojo zavest. Saj se nič ni zgodilo. Bil je le hip v uri slabosti. Da ona ne more živeti brez mene, odtehta vse drugo.

Brez besed sem jo za odgovor poljubil. Premrla, trepetajoča sva šla skozi park. Nisva čutila niti dežja niti vlage, za naju ni potekal čas, niso hodili mimo naju ljudje. Klot da se nisva videla vso večnost in črpava brezкраjnost besed... (Dalje prihodnjič.)

Pastúškin / Preobilje

Ona:

Zabrediva v ta zvezdnati večer,
zaprediva še sebe v mesečino;
čim poželjiveje srkam sinjino,
tem neizmernejša je v vsako smer.

On:

Pojdiva. A ta čar me tisočer
ne zmamil sam bi v biserno daljino;
tik sebe pijem dveh nebes jasnino —
tako globoka ona ni nikjer.

Ona:

Prisluhni: srce mi neugnano vriska,
sreča tako visoko plapola,
da je beseda zanjo vse prenizka.

On:

Kako si s svojo srečo moja vsa!
A moj objem naj še tako te stiska —
vse preobilje užiti se ne dá.

Giovanni Papini / Walt Whitman

(Nadaljevanje)

In ne oklepa v sebi samo vseh stvari, temveč tudi vse čase: «Jaz vem, da je bila preteklost velika in da bo prihodnost velika, in vem, da se oboje na čudesen način veže v sedanjosti... In tam, kjer sem jaz in si ti v danes ta dan, tam je središče vseh dni in vseh plemen. In tam je za nas pomen prav vsega, kar se je zgodilo dnevom ter plemenom in se bo kadarkoli zgodilo.» Pa ne samo vseh stvari in vseh časov, temveč tudi vseh ljudi

Jernej Jereb / Suženj demona

— Glej ga no, glej! Vrag ti zaspani, vrane bi šel lovit. Zgrešil je, hudič te vzemi... — so pridrveli vsi, kjer je ležal poleg topa Fjodor Volkov.

Mirno, z očmi — kakor žalostne volčje jagode, je prišel Indrik.

— No, kaj pa je, kaj? Ne vidite, ka-li? Primite ga! Vsi skupaj. Vzdigni mu vendar roko, po tleh se mu vleče...

Afrika je. Fjodor Volkov je prispel.

Petrograd, 1916.

Jernej Jereb / Suženj demona

(Nadaljevanje)

Ko sva stopila naslednji večer med murve, je bilo nebo vedro, par oblakov se je vozilo po nebu, poti so bile osušene, topel veter je vel od juga. — Šla sva počasi vso dolgo pot, kot da hodiva do konca sveta, med drevjem in turščico in med žitom... — «Daj mi mak!»

«Zakaj ti bo?»

«Da bodo vedeli, da sem bil s teboj.»

Stopila je v žito in mi pripela mak na prsi; rdel je kakor ogromna rana.

Ponovila sva vse besede, ki sva jih že kdaj govorila, kot da so nove in še nikoli izgovorjene. Stopila sva k reki, ki je sijala v zadnjem odsevu večernega neba in v luni. Lahek veter je šelestel v grmovju in zibal valovite črte v pesek.

«Ostaniva tu!»

To je bila samotna steza, pokrita z grmovjem in robidjem kot z baldahinom, le ena odprtina je gledala na vodo, bela skala je ležala ob poti kot svilnat divan.

Sedla sva. Naslonila se mi je v naročje, glavo je položila na prsi. Igral sem se s prsti njenih rok in pritiskal ustnice na njene kite. Vonj njenega telesa me je omamil. Lunini žarki so zasijali na vodi kot luč v dnu valov, ki proseva skozi vodne plasti na površje; skozi mrežo robidja je curljala svetloba v pasovih in zlatih iglah. Z brega se je razlegala pesem, italijanska melodija, pesem o ljubezni, stara, a večno mlada, večer za večerom znova porojena. Pesem je padala v globino in se odbijala v nasprotni breg do Pevme in v hrib svetega Valentina, ki je ves sijal kakor z belim platnom pregrnjen.

Vse je zatrepetalo v naju. Tončka je zastokala kot v bolečini in zaprla oči. Njeno telo se je premaknilo, prikazala se je njena gola noga do kolen; bila je brez nogavic...

«Kako je to lepo!»

«Da, lepo je!»

«Da bi bilo tako na večne čase!»

In v mojem srcu se je ponovila ista želja, radi nje sem občutil fizični občutek bolečine. Čutila jo je tudi Tončka. Še nikoli v svojem življenju nisem občutil lepote in sreče s tolikšno silo, da bi se mi srce krčilo, kot ta večer. Solze so mi stopile v oči, telo se je raztopilo v blaženost; saj ga niti čutil nisem, le duša je trepetala v ogromnem prostoru kot ptica...

Nagnil sem se nad Tončkin obraz, bil je bel z zaklepljenimi trepalnicami. Dihala je počasi, komaj vidno. Kot da srka samo z vonjem, sprejema samo s sluhom in je lepote za oko preveč.

«Tončka!»

Ni odprla oči. Oglasila pa se je iz daljave kakor v hipnozi, v sanjah so njene ustnice jedva dahnile: «Kaj je?»

«Tončka!... Pekaži mi vso svojo lepoto!»

Obstala je za trenutek tiho, kot da je njena duša daleč in razmišlja. Razumela je. Njena roka je segla po obleki in jo je cdpela, počasi kakor v sanjah, še vedno niže, z izrazom na obrazu, ki je pričal o neizmerni slasti in bolečini.

Kos za kosom obleke mi je podajala mehanično v roko, pokladal sem jih na grm. Ko je padlo zadnje zagrinjalo njene lepote, sem jo ogrnil s pelerino. Še vedno miže je legla na skalo, da je padla pelerina krog nje, in se je prikazalo belo, od luninih žarkov obsijano telo.

Bil sem kot v svetišču, trepetal sem pred neznanim čudcem, ki sem ga gledal prvič in zadnjič v življenju. Dobrota in čistost je legla váme, ki tisti hip nisem poznal telesa, le duša se je sprehajala s svojimi pogledi preko nog in bokov do oprsja...

Imela je zaprte oči še vedno, roke pod glavo in ustnice stisnjene, slast in bolečina sta se borili na njih.

Zaslišal sem njen glas. Nagnil sem se k nji, da sem skozi naraščajočo pesem ljubezni na bregu mogel razumeti njen šepetajoči glas.

«Mraz mi je...»

Pritisnil sem svoje telo k njenemu, bal sem se, da bi ga ne oskrunil. Čutil sem, da prihaja njena toplota v mene, da se njene oblike vtiskajo v mojo dušo. In dahnila je:

«Bliže!»

Pokril sem jo s svojim telesom kakor s plaščem. Tedaj je zajejala, kot da neizmerno trpi; njeno telo je trepetalo; le enkrat je dejala:

«Ne zgani se! Ne! Ne!»

Omamljena sva koprnela, samo koprnela...

Ko je utihnila pesem na bregu, se je Tončka naenkrat predramila. Odprla je cči in vsa začudena pogledala. Zapazila je svojo goloto, zavila se je v pelerino in se naglo oblekla; nato je sedla na kamen.

Sedel sem molče k nji. Del sem roko na njeno trepetajoče koleno. Tedaj se je skrila tudi luna za oblake; črna senca je legla na vso stran brega, le na hribu je blestel sijaj.

«Lepo je bilo,» sem dejal.

V tisti minuti sva se nagnila drug k drugemu in jokala...

Govorila tisti večer nisva več. Govorila je duša. Iz doživetja se je dvignila naenkrat ogromna sila, ki je preseгла goro svetega Gabrijela. Nihče bi mi ne bil tisti hip zabranil, da ne bi zavriskal, če bi se mi ljubilo, da ne bi prevalil kamena na pot, če bi me bila volja. Življenje se mi je zdelo premajhno, pot prekratka. Prijela me je misel, da bi vzel Tončko v naročje in jo nesel skozi mesto: Odkril sem zaklad, ki odtehta tudi vislice.

*

Ko sem se poslovil od Tončke, nisem šel domov. Divjal sem skozi mesto, skozi vse drevorede in vrtove, kot da iščem človeka, da se mu razodenem.

Ura je bila eno, jaz sem bil s svojo mislijo, ki je neprestano črpala iz notranje sreče, še vedno sam.

Naenkrat mi je stopilo strašno spoznanje pred oči. Ob Tončkino telo, ki je dihlo v moji domišljiji kot živo, je stopila gospa Fani. Kakor da sem bil do tistega trenutka slep... S težavo sem zbral vse slike preteklih noči in sem videl, da sem bil beden, nizek, varan od samega sebe, opljuvan od lastne slepote.

Videl sem jo izsušeno od strasti in histerije, z majhnimi, zvenelimi prsi, kot prsi moškega, ki nikoli niso dojile; z nogami brez ovalnih oblik in z grbo na hrbtu.

Nerazumljivo je, da sem opazil njeno grbo šele ta hip. Slišal sem opazke, a sem jih preslišal, to noč so mi zabrnele v ušesih. Njeni zobje so bili umetni, zato so se upirali na gorenjo ustnico. V koži je bilo nešteto brazdic in luknjic, med njenimi lasmi so se križala siva vlakna.

Tej ženski sem dejal nešteto krat, da jo ljubim. Tej ženski sem dal svoj prvi poljub, svojo nedolžnost, svojo rdečico, sramu in čistost besed. To žensko sem hvalil brez ironije, da je lepa in sem uganjal blazne orgije poltenosti z njo, ona pa je koprnela od sreče.

O gnusoba, hijena, nestvor! Radi te ženske sem trpel, jaz slabič in trosil svojo moč! Bedasto početje!

Sredi ceste sem postal. Prijel sem se za glavo v nejasni bolečini, drvel sem s svojimi mislimi, da ugasim samega sebe...

Kaj mi je dala ona za vse to? Ali ni trepetala, ko me je gledala, kot sem trepetal jaz ta večer?

Bolečina se je združila z gnusom, ki je legel v mene kot strup. Blodil sem po ulicah in zablodil domov. Ko sem stopil v kuhinjo, sem bil kot omotičen. Počasi sem v svetlobi odprl oči. Pred seboj sem zagledal gospo Fani, ki je stala pred ognjiščem, kot da priča čakuje pozdrava.

Premeril sem jo od nog do glave. Nisem se varal. Grbasta je bila. Ta večer njen obraz ni bil našminkan. Tanke, črne poteze so se vlekly čez lica. Predpasnik je bil nečist od tolšče in črnih madežev.

Obstal sem pri vratih kot igralec, ki stopi na pozornico, moje oči so jo odkrivale. Nasmejala se je. Nenaravna barva njenih zob se je prikazala v dolgi vrsti, zgornja ustnica se je napela preko njih. Stcčila je do mene in me hotela poljubiti.

Odpahnil sem jo z roko, da se je opotekla. Mak na mojih prsih, ki je bil skrit pod pelerino, se je prikazal in zasijal rdeče po kuhinji.

V tem trenutku so se široko odprle njene oči, kot da je spoznala nekaj, na kar poprej ni mislila. Izpremenila je obraz in je postala še grša. Zagnala se je vame z vso silo kot roparska ptica, iztrgala mak, vrgla ga na tla in poteptala.

«Bili ste ž njo! Z vlačugc!»

Iz mene je planilo vse, kar se je zbiralo v meni, jeza, žalost, trpljenje... Zatrepetalo je v moji notranjosti do drobovja; planil sem in dvignil roko...

683 Grozne so bile njene v prestrašenem začudenju razprte oči, dvignila je obe roki, kot bi se branila. Prepozno. Udaril sem jo v obraz. Njo, ki je verjela v mojo neomejeno dobroto, v mojo slabost, sem ponižal, da je za hip okamenela.

«Da!» je planil iz mene glas iz polnega grla, kot da govorim v skrajni grozi, ki me davi v prsih. «Da, z njo sem bil, z lepo, z mojo! Z njo bom do konca sveta! Vi! Prekleta!»

Gnev mi je zaprl besedo. Stal sem izčrpan in sem jo zrl kakor ris, z razprtimi, krčevitimi čeljustmi, kot da jo hočem ugrizniti v glavo, z razkrcenimi prsti, kot da ji hočem zasaditi kremplje v grlo.

Jernej Jereb / Suženj demona

Ona je zavijala oči kot žival, ki se brani; kriknila je, zamahnila z rokami, zlomila stolico in omahnila, da je udarila z glavo po tleh in se onesvestila...

Obstal sem ob vratih in gledal z mračnim pogledom nanjo. Ta hip sem bil brez usmiljenja, grozen, razdvojen, ubit, bednejši kot ona, ki je ležala na tleh in se ni ganila.

Poleg nje je ležal poteptani mak kot bi se blestela mlakuža krvi...

*

Bili so dnevi tavanja in noči brez spanja. Neprestano je bil cbraz gospe Fani za menoj, z udrtimi očmi, z zavezano glavo in trepetajočimi živci. Kadar sem sedel k mizi in odprl knjigo, da bi se pomiril in našel samega sebe, so se odprla vrata, na pragu je stala ona, mirna, obtožujoča, kakor zla vest.

«Kaj pa hočete?» sem dejal.

Ona pa ni dejala ničesar, držala se je za glavo, sedla na stol in me gledala, gledala...

Kadar sem zvečer utrujen zaprl cči v spanje, je zagorela luč, pred menoj je stala ona, sedla na posteljo in me gledala, gledala, dokler se ji je ljubilo.

Nekaj strašnega je bilo v nji, neopredeljivega; čudna zmes strastne ljubezni in brezbržnega sovraštva, s katerim bi me hotela stisniti v objem, da bi ves preminil v njeno slast. Čutil sem, da nima niti pičice usmiljenja v sebi. Če bi bila mogla z mojim življenjem odkupiti vso slast, ki mi je v življenju odmerjena, umorila bi me bila. Zakaj storil sem eno najhujših in najlogičnejših stvari v življenju: udaril sem jo. Ponižal sem jo, ki me je kovala v zvezde. Ni mi bilo žal. Četudi bi ugasnila glorijska večera ob Soči, bi stala v meni gnusna zavest, da je njeno telo grdo. Saj sem trepetal še tedaj, če se me je dotaknila njena desnica.

Ona je nagonsko to čutila. Bili so trenutki, ko jo je zgrabilo znova, bila je z glavo ob mizo in preklinjala vse. Gledal sem jo s kamnom v srcu, kot gledamo žival, ki se bori v agoniji, s čuvstvom gneva in polusmiljenja, ki nisem vedel, kam bi z njim.

«Prekleta ona!» je trgala robec. «Uničim jo! Tudi vas uničim!»

V meni se je premikala tiha voda; z največjim naporom sem ostal mrzel.

«Vse sem vam dala. Brez mene bi ne bili nič...»

«Da», se je upiralo v meni. «Ali naj vam predložim račune, gospa?»

Umolknila je za hip, zrla me je. V meni pa je rastlo v strašni krutosti. «Vi ste grda! Če me ubijete, tega ne morete ubiti!»

«Začarala vas je!» je dejala po kratkem presledku zamolklo in zadrževala besnost.

Smejala se je s histeričnim smehom. Pol joka in pol žolča je bilo v tem smehu. Bal sem se je. V njenih očeh sem bral, da ji ni mari nič več, če uniči sebe in mene.

V meni pa se je iz gnusa in mržnje dvigalo obupno sovraštvo do nje. Sovraštvo šibkejšega, ki ve že v naprej, da je premagan. Ta ženska je pripravljena storiti vse in popiti strup, da zabriše vest. Kot duh zlobe je stala pred menoj.

Šel sem na cesto. S Tončko sva se našla pod drevesi in sva se prijela za roke, a nisva govorila. Pčasi se je vzbudil v meni odsev tistega večera. Čuden obup se je dvignil iz moje duše, obup človeka, ki ve, da dela proti svoji vesti, a ne more drugače.

681 Nikogar nisem imel, da bi se mu razodel, tedaj sem privil Tončko tesneje k sebi in sem ji povedal besedo za besedo, da — sem gospo udaril. Tončka ni razumela, ker ni vedela vsega. Vendar je bila vesela. Objela me je. Pa je vseeno legla tiha skrb na njeno lice.

V najino ljubezen se je naselila čudovita žalost. Kakor da je težka slutnja legla na dušo. Borila sva se proti nji, nisva je mogla premagati.

Najteže nama je bilo tedaj, ko sva hodila skozi dolgi kostanjev drevored in se držala za roke, obema pa je bilo bridko pri srcu.

V družbi tovarišev, ki so sanjali o lepoti in dobroti, sem imel lepe trenutke. Živel sem dvojno življenje. Eno je bilo življenje človeka, ki je bil globoko ponižan, prezgodaj star, v muki in nejevolji. Drugo je bilo življenje človeka, ki veruje v čistost in lepoto, ki je šibek in pošten, bi rad delal čudeže in veruje v svojo moč. Ta človek ni hotel vedeti, da je druga polovica njegovega bistva oskrunjena.

To dvojno življenje v meni je bilo kot dvoje bregov. Metalo me je z brega na breg in valovilo v dušo. Bil sem srečen, kadar sem bil zunaj, ko sem prestopil prag, je leglo name...

Kamcrkoli sem šel in katerikoli čas, vse je stalo zapisano na obrazu gospe Fani. Govorilo je kamenje in grmovje, steze in žito, slednja senca je bila vohun. Kača je lezla za menoj. V meni se je dan za dnem jasnejše oglašala želja, da bi jo pogazil. Stresel sem se pred dejstvom, da sem v mislih že morilec, in trepeta tisto neznano v meni kot struna, nalahno, a vztrajno.

Kaj bo z menoj?

Gospodična Marija me je nekoč žalostno pogledala.

«Kaj vam je?»

«Nič», sem dejal. Ker me je ona vprašala, so mi prišle solze v oči. Zjokati se nisem mogel, dasi sem hrepenel po joku. Nekoč sem se v samoti nagnil na posteljo, obrnil glavo v blazine in trepetal. Moje telo je opravljalo vse funkcije joka, solz ni bilo.

Včasih sem se zasmilil celo gospe Fani. Imela je solzne oči.

«Ali trpite? ... Pustite vse in živite lepo v miru!...»

Kako naj najdem samega sebe, ko pa nisem mogel več iz valov? Bil sem razkosan na veke, raztrgan na dva dela, da nihče več tega ne popravi.

«Tončko pustite!» je silila gospa vame. Vedela je, da sem v trpečih trenutkih najmehkejši. «Koliko deklic je na svetu. Še Marija vas ljubi, a trpi. Vi se pa ne ozrete nanjo.»

Vedel sem, da je čuvstvo, ki dela Marijo čudaško, v zvezi z menoj. Toda čemu mi ta ženska vsiljuje drugo ljubezen, če je ljubosumna?

«Njo ljubite, če morate katero ljubiti. Kadar hočeš, se lahko poročita.»

Poročila bi me bila s hčerjo, če bi jo imela, da bi me ohranila v hiši. Saj je namigavala na nečakinjo: «Lepo dekle bo in ravno doraste v vaša leta.» Sodoma!

Bila je prozorna. Vendar ji nisem videl do dna, zakaj bila je polna nasprotij in neskončnega samoljubja. Zajedalka; žival, ki žre lasten plod, da se nasiti.

Iz onemoglega sovraštva, ki se je ustvarilo v meni, je ostala tu pa tam misel, da me ljubi resnično, da mi hoče dobro, in je njen značaj tako nesrečno zagoneten.

To zadnjo svetlo potezo v moji duševni predstavi o njenem bistvu je izbrisalo dvojé stvari.

Proti koncu šolskega leta je bilo, ko mi je povedal elegantni > Krajnik, da me kliče Tončkin oče na dom. Dejal sem, da pridem naslednji dan.

Tisti večer sem čakal Tončko do polnoči. Prišla je objokana in se me je oklenila:

«Mati me je tepla. Ključ so mi skrili. Ušla sem. Nazaj nocoj ne morem...»

Zapekla me je slutnja. «Kaj se je zgodilo?»

«Tvoja gospodinja je bila pri nas. Dejala je, da si me zapeljal.

> To ni res! Moj oče bo govoril s teboj...»

«Vem,» sem dejal počasi. «Jutri popoldne pridem.»

Šla sva po solkanski cesti in v hipu so bile solze posušene. Vso dolgo pot do mosta in nazaj. Norčevala sva se iz ljudi in iz vsega

sveta in se smejala z grenkim, žolčastim smehom vso dolgo noč do jutra. Ko je planila zarja izza Nanosa in obsijala Kostanjevico, sva se ločila.

«Zbogom, nevesta!»

«Adijo, ženin moj!»

Naslednji dan je bila nedelja; popoldne sem stopil na Tončkino stanovanje. Srce mi je utripalo. Ko sem zagledal v kuhinji deklico, ki je luščila krompir, mi je postalo laže.

Smejala se je. Ponudila mi je stol. Bratec je stekel po očeta, ki je bil na vrtu.

Tončka se je nagnila k meni. «Poljubiva se!»

In poljubila sva se. To nama je bilo neizrečeno lepo.

«Strašno sem zaspana,» je zazdehala. «Niso zapazili, da me vso noč ni bilo doma.»

Vstopil je njen oče. Bil je majhen, okrogel in črnolas. Stal sem pred njim s klobukom v roki, pričakoval sem najhujšega... Meril me je od nog do glave, njegov obraz ni bil srdit.

Pokazal je na hčer, nato name: «Kaj imata med seboj?»

Tončka si je grizla ustnice, oči so se smejale; jaz sem bil resen.

«Nič,» sem dejal. «Včasih govoriva...»

«Če imata kaj govoriti, govorita tu. A niti ponoči, niti po stranskih ulicah. Še enkrat, pa pojdem v šolo. Ti pa —» se je obrnil do Tončke — «boš tepena.»

Obrnil se je in izginil na vrt. Ostala sva sama. Tončka se je smejala, meni ni bilo do smeha. Vzel sem klobuk in dejal: «Zbogom!»

«Kam greš?»

«Čez soški most.»

Šel sem čez trg, se vzel po ozki ulici navkreber in razmišljal. Naenkrat sem zaslišal beg korakov za seboj. Ozrl sem se. Bila je Tončka, zavita v pelerino in gologlava.

«Kaj hočeš?»

«S teboj grem. K Soči.»

«Ali se ne bojiš?»

«Ravno zato, ker so mi prepovedali.»

Bil bi jo poljubil sredi ceste, vpričo ljudi. Tistikrat sem pozabil na vse. Lepo je kljubovati vsemu svetu.

Utonila sva v polje in se nisva vrnila do pozne noči...

(Konec prihodnjič.)

Jernej Jereb / *Suženj demona* — v pogovoru s profesorjem France Bevk

Prišel je konec šolskega leta. Ko so delili izpričevala, se je ustavilo profesorjevo oko na meni. — «Čudil sem se,» je zganil moje izpričevalo. «Nemščina! In v prvi vrsti še nekaj drugega. Pazite!» — Mrzlo me je izpreletelo po hrbtu in skozi mozeg. Trepetaje sem razgrnil list. Leto je bilo izgubljeno!

Hladne kaplje znoja sem čutil na čelu. Usoda se je neusmiljeno poigrala z menoj. Komaj sem čakal, da končam in grem, pa sem obsojen še na eno leto tega življenja.

Ravnatelj me je gledal z bistrimi, filozofskimi očmi, ko sem ga vprašal skoraj očitajoče:

«Kako se je to zgodilo?»

Nasmehnil se je izpod navzdol visečih brk in je dejal mirno, skoraj očetovsko:

«Moj dragi, vi mislite, da se vam je zgodila krivica. Morda bi vam bili izpregledali, če bi ne vedeli od vaše gospodinje, da se bavite z raznimi, dijakom nedovoljenimi stvarmi. Zato gospodje niso hoteli imeti usmiljenja. Da, da,» je dostavil, «ljubice in pesmi...»

Dolžili so me tudi pamfletov na profesorje, ki jih nikoli nisem spisal. Vendar se radi tega nisem zagovarjal.

«Prihodnje leto imate priliko, da se poboljšate.»

«Učil se bom privatno.»

«Tako?» se je začudil ravnatelj. «Dobro. Ali vaš oče naj pride.»

Ta je prišel in je slišal: «Ljubice, ljubice, ljubice!» Bil je silno ubog in potr. Gledal me je s tako vdanimi in žalostnimi očmi, da bi se bil razjckal pred njim.

Gospa Fani je sprva pobledelela, koj nato pa se je uravnovesila. Nekaj drugega je šlo skozi njo in njena beseda ni mogla molčati.

«Eno leto dalje boste pri meni.»

Mojemu očetu pa je dejala: «Tega je kriva Tončka.» Moj ubogi oče je verjel. Prepričala ga je, da se je trudila zame. Omejevala je, da ne ve, kam bi šla čez počitnice, da bi si ohladila živce.

Tedaj je dejal oče: «Pridite k nam; v hribe.»

Zakričal bi bil, a sem moral molčati, ko je oče povabil priležnico svojega sina v hišo. Saj so še modri profesorji obsodili čisto ljubezen in dovolili leto uživanja nji, ki je bila kriva mojega padca. Greh je samo tisto, kar je očitno, vse ostalo je dovoljeno. Človeško življenje je sestavljeno iz atomov ironije. Vse naše sodbe so krivične. Zadnjih vzrokov človeško oko nikoli ne razkrije.

Jernej Jerreb / Suženj demona

Ko sem povedal Tončki, kaj se je zgodilo, je pomislila, nato se je nasmehnila:

«Lepo je to! Ne bom hodila v šolo in skupaj bova od jutra do večera.»

Edina, ki sem našel tisti hip duševno oporo v nji.

*

Tisto poletje ni bilo dežja, trava je bila zelo visoka, gozdno drevje ni pripuščalo niti žarka skozi gosto listje. Bil sem sam zase, ležal sem na gozdnem mahu in strmel v veje dreves, ki so se križale in prepletale kot moje misli.

Le k sosedu sem šel. Franckino oko me je gledalo to pot neznanško lepo in otožno. Ko je nastal večer in ni bilo luči v sobi, sem jo objel okrog pasu. Ni se branila. V minuti, ko sva bila najbolj sama, mi je povedala, da jo snubi dober in premožen fant. Le eno je vznemirjalo njeno vest. Imel je razmerje z vaško izprijenko, otroka so prisodili njemu. Radi tega je bila misel nanj težka, njeno srce se je upiralo...

Uboga Francka je mislila, da sem jaz nedolžen. Bilo me je sram pred njeno čistostjo. V tistem hipu bi jo iz spoštovanja do nje ne bil poljubil. Moje ustnice so se dotikale strahot...

«Kaj mi svetuješ?» me je vprašala vdano, kot da sem jaz edini njen svetovalec, njen brat, njen oče. V njenem vprašanju so ležali vsi moji pogledi, vse moje lepe besede do nje, vsi davno izzveneli smehi. Zvenelo je vprašanje, če jo ljubim, če sme upati...

Moje srce je bilo razdrobljeno, dejal sem ji: «Stori, Francka, kakor veš. Če je dober, boš morda srečna z njim.»

V mojem odgovoru pa je ležalo zanjo vse nekaj globljega. Kakor da ne more verjeti, me je gledala za hip in dejala počasi:

«Težko mi je, ker ne vem...»

V njenem srcu je odločilo dejstvo, da me je obiskala Tončka. Očitanja staršev so jo bila spodila, hrepenenje po meni jo je pri-gnalo. Bila je naivna; svojemu očetu nisem mogel natveziti laži, preveč bistro je gledal.

«Glej, da odide; gospodinja je dejala, da je slabo dekle.»

«Ker je ljubosumna.» Ta beseda mi je ušla.

Moj oče jo je ujel in ni dejal ničesar. Tončka se je odpeljala, zdolgočasena nad enim samim dnevom, ki nama ni dal niti minute samote.

Takrat sta se videli Francka in Tončka mimogrede. Franckine oči so gledale težko in se niso mogle dvigniti do mene.

Jernej Jernej / Suženj demona

Ko sem jo dobil plakajočo na vrtu, sem stopil k nji, položil sem roko krog njenega pasu in del svojo glavo k njeni. Ona se je izmaknila mojemu objemu.

«Kaj ti je, Francka?»

«Odločila sem se. Vzamez ga.»

«Saj boš srečna.»

«Ti to govoriš, ker ljubiš, kogar tvoje srce hoče.»

Tisti trenutek sem razumel tragiko ženske. Bolelo me je. Ona me je gledala neprestano z velikimi očmi, kot da mi očita...

Ko je prišla gospa Fani, jo je oče mrzlo sprejel. Poparjena je obstala in ni vedela, kaj naj stori. Po tretji besedi je razpodila vso suninjo, oče je veseleje pogledal; tedaj je sedla. Tako je ostala.

Bila je vesela, prikupila se je ljudem, o meni je govorila mnogo. V pisanih barvah me je opisala, te barve pa so v žarometu kmečkih duš padale name.

«Vidite,» mi je dejala nekoč. «Francko bi morali ljubiti, ona je dobro dekle.»

Jaz nisem dejal ničesar. Bil sem vesel, da je vpričo očeta njen vpliv pobledel. Rogal sem se ji v duši. To je občutila, zato je postajala ravnodušnejša od dne do dne. Nekega jutra nje je zapustila.

«Pridite!» me je gledala v oči.

Jaz nisem dejal ničesar in nisem prišel.

*

Ko so minile počitnice, sem občutil grenko zavezo, kakor da nimam tal pod nogami. Kdo mi verjame, da bo kaj iz mene?

Radi tega nisem mogel biti doma; trpela je družina, sramota je lažala na vseh in poameh ljudi. Moral sem iti v mesto in nadaljevati staro življenje.

Globoko sem bil ponižan. Imel sem trdno voljo, da premagam vse. Vendar se nisem učil. Užival sem leto svobode, ki je ostala kot zlata luč v mojem spominu.

Hodil sem v naravo in sanjal. Včasih me je dobila ob Soči jutranja zarja samega, ko sem poslušal slap ptičjih glasov.

Vse, kar se je godilo z menoj, sem prejemal z nasmehom. Tu pa tam se je ukresala iskra v mojih očeh. Moj obraz se je zresnil; kot da bi mi stopil ves zadrževani strup hkratu v glavo; sem stisnil pest. Kadar me je gospa Fani videla takega, je odšla. Tistega večera, ko sem jo udaril, ni mogla pozabiti.

«Tihna voda ste.»

Jernej Jereb / Suženj demona

Bil sem. Sam sebe sem se bal. Igral sem bližajoče se izbruhe. Lagati pa nisem mogel. Zvezde so odsevale mojo pot, listje je ponavljalo moje besede. Skoro nikoli ni bila zabrisana pot za menoj in za Tončko.

*

O počitnicah se je bila Tončka izpremenila. Zdelo se mi je, da je otožnejša in da se me je naveličala. Hodila sva ure in ure in sva bila tiho. Saj nisva vedela, kaj je temu vzrok.

Postal sem bolešno ljubosumen nanjo. Sanjala je o veselicah, lepih oblekah, avtomobilih in bogastvu. To me je bolelo, ker sem vedel, da lepo telo vselej trenutno doseže, kar poželi. In res mi je dejala:

«Ali si bil že kdaj tam gori?»

«Kje?»

«Pri tistih ženskah... saj veš.»

To me je vprašala s takim ravnodušjem, da sem ostrmel. Niti rdečica je ni oblila.

«Ne,» sem utajil. «Čemu vprašuješ?»

«Tako. Lepo življenje morajo živeti.»

«Tončka!»

To sem dejal in nič več. Iskal sem besed in nisem jih mogel najti. Ali so bile svilene obleke in svetle kočije, ali je bila poštenost za to besedo, ki je pljunila v najino srce?

Spoznala je, da se ji je zareklo. In da bi se opravičila, je dejala: «Čemu imajo eni vsega, drugi pa nič? Jaz bi rada živela sijajno... Ali je to greh?»

Gledal sem jo. Moje srce je trepetalo. Še vedno me je zrla lepo, nedolžno, celo čudila se je, da sem se zavzel.

«Kaj misliš?» je vprašala.

«Mislim, da govoriš strašno neumno. Poglej... če bi jaz imel vsega, oblekel bi te v lepo obleko in peljala bi se v divji naglici, da bi žarelo mimo naju...»

«Kako si moj!» se je nagnila k meni.

«Ker pa tega ni, morava gaziti blato. Če nočeš biti Hanca, ne moreš biti moja.»

Bila je tiho. Tiho sem bil tudi jaz. Zdelo se mi je, da se bo v razdalji tihe muke razcepila cesta in bova šla vsak svojo pot.

Moja slutnja se je uresničila. Tončka je izostajala; včasih je po več dni ni bilo. Mukeplni so bili večeri, ko sem hodil ob vlažnem jesenskem vremenu samotno pot v polje mimo murv, kot mimo procesije ljudi z ogromnimi glavami. Hodil sem tja in sem, tisoč misli sem zamislil in zavrgel... Ni je bilo. Vsak tuj človek

Jernej Jereb / Suženj demona

me je oplašil, slednja senca je vzbudila trepetanje v meni. Tako sem čakal ure in ure...

Truden in premočen sem se vračal domov. Ko je prišla, sem ji s prvim pogledom vse odpustil. Nisem ji razodel misli, da sem ljubočumen nanjo, da me morda vara, ker sem se bal, da se osmešim pred njo. Ljubil sem jo blazno; bila mi je edina duševna opora, moral sem jo imeti.

Mislil, da me vara, se je poglobila, ko sem jo srečal na cesti s pisnom, ki ga ni hotela pokazati in si ga tudi iztrgati ni pustila. Ta navidezno malenkostni dogodek me je pretresel do dna. Leže na postelji sem razmišljal, da ni niti ene bilke več, ki bi me držala kvišku. Dvom o ženski zvestobi in prepričanje o njeni nestalnosti me je razjedala.

Tiste dni je Francka obhajala ženitovanje, jaz sem bil njen drug. Sedel sem na njeni desnici, na levici je sedel ženin.

Ženitovanje ni bilo veselo, trajalo je od jutra do polnoči. Včasih je zazvenel smeh med nami. Smejal sem se jaz, smejala se je tudi nevesta. Vendar se je nekaj neznano čudnega pletlo med nama. Preden je šla v cerkev, se je ogibala mojih pogledov in komaj da me je pozdravila. Po poroki me je gledala ravno dušno, le njeni pogledi so neznano dolgo viseli na meni. Proti večeru, ko je vino razplamtelo kri, ni mogla zakrivati svojega arca.

Zrla me je neprestano, govorila je z menoj. Včasih je družba naenkrat potihnila, slišal se je samo najin glas, da sva se prestrašila samega sebe. Ženin je opazil, da preveč govoriva, Francka ni opazila. V meni se je dvignilo nekaj iz napuha in stopilo v glavo; postal sem razigran. Cigareto, ki sem jo ponudil jaz, je kadila. Kadar sem dvignil kozarec, je pila. Kadar sem se zasmejal, se je zasmejala. Vendar je v dnu mojega smeha ležala uganka. Vzdihnil sem, kot da leži gora na meni. Vzdihnila je tudi ona.

Ko so se redki svatje za hip odstranili, me je pogledala s toliko žalostjo, da sem se zdrznil.

«Kaj ti je, Francka?»

«Nič,» je dejala. «Smiliš se mi.»

«Čemu?» sem se zavzel. Zakaj, če bi bila ona mene vprašala, kaj mi je, bi bil odgovoril isto: «Smiliš se mi.»

Ona pa je zadrževala jok v svojem glasu. «Ne morem ti povedati. Slišala sem nekaj, a ne verjamem.»

Bala se je razdreti lepo sliko, ki jo je nosila o meni. V očeh, ki so zrle name, je bilo toliko čiste ljubezni, da se je porodilo v

najbolj zakrknjenem delu mojega razbitega srca kesanje. Tisti hip sem jo poželet.

Zapazila je cigaretin pepel na moji obleki. Skrbno ga je očistila, nato je njena roka nehote obstala na mojem laktu, njeno oko pa me je merilo v dno. Bila je kot pijana, zamamljena za trenutek. Solze so ji stopile v oči in ji spolzele po licu. Tedaj se je zavedela, dvignila se in šla skozi vrata... Ostal sem sam. Gledal sem strmo, kot gre moj pogled skozi steno in se lovi sam s seboj.

Vesel sem bil konca tistega dne in le predolgo smo se poslavljali. Njena roka je obstala v moji nenavadno dolgo. Nato se je obrnila proč, da bi zakrila solzo. Bila sva ločena za vselej...

Ta tragika me je pretresla v dno duše. Bežal sem domov. Oblečen sem se vrgel na posteljo, tedaj se je zgodilo nekaj nepričakovanega z menoj. V krčevitih sunkih se mi je pričelo potresati telo. Pričel sem jokati, da se je trgalo iz mene. Bil je prvi resnični plač v mojem življenju. Jokal sem silno, divje, neutešeno, da so tekle solze, močile obleko in blazine. Jokal sem eno uro... dve uri... kot da so se neskončni studenci žalosti odprli. Ali so bile moje duševne moči zlomljene, ali so bridkosti vseh dušnih pretresljajev prikipele do vrha in se razlile. Tega joka nisem mogel ustaviti, šel je kakor plaz... Proti jutru sem se umiril in zaspal; spal sem dolgo, dolgo...

*

Ko sem se vrnil v mesto, sem srečal Tončko. Bila je resna, zamišljena, skesana. Ko me je zagledala, je pričela jokati.

Čudno me je presunilo. Pobožal sem jo po solznem licu in ji dejal: «Povej mi, kaj ti je?»

«Ne morem,» je odgovorila. Pogledala me je v oči in je videla za vsak greh že vnaprej odpuščanje.

Z jecljajočimi besedami mi je povedala vse. Zgodba ni niti poučna, niti kratkočasna, tudi novega ni nič na nji.

Tončkin oče je imel prijatelja, ta je bil odvetnik, star pohoten starec, ki je ljubil otroke. Kadar je videl Tončko, jo je pobožal po licu in ji dal bonbonov. To je bilo takrat, ko je bila še majhna. Ko je njeno telo zaokrožilo svoje oblike, je prihajal v hišo pogosteje, njegov pogled jo je iskal. Nekoč sta ostala sama v sobi, poljubil jo je in povabil na dom. Sila, ki jo ženska sama ne razume, jo je gnala, šla je. Sprejel jo je prijazno, vrata je zaklenil. Ponudil ji je piškotov in likerja, albume z golimi akti, nazadnje jo je prijel in jo nesel na posteljo... Krik je presunil zid, ob kateri je stala postelja; v sosednem stanovanju so pričeli razbijati na steno.

Jernej Jernej / Suženj demona

Starec je bil premagan. Ozmerjal jo je z otrokom in zaloputnil vrata za njo. V boju je izgubila zlato zapestnico, ni šla ponjo.

Ta zgodba me je razočarala. Te strani življenja nisem poznal. Njena odkritosrčnost mi je bila prijetna, vznemirjala me je njena dvorezna žalost. Kaj če njena potrtnost izvira iz izgube zlate zapestnice?

Moja ljubezen je prvič dobila potezo samoljubja. Bal sem se, da bi je kdo ne vzel pred menoj. Ta misel mi je sedla v dušo in se me je držala kakor klop. Kakor je bila nevredna, se je nisem mogel otresti ne ubežati pred njo.

Tončka je bila ta dan vdana, dobra, mehka kakor vosek. Oklešnila se me je, kakor da me noče izpustiti več iz rok. Šla sva na polje in stopila med njivami na ozko, samotno trato.

Mrzla in temna februaraska noč je bila, le stežka sva razločevala posamezne obrise predmetov v bližini, nad mestom in nad obzorjem. Vsepovsod je ležala tihota, v oddaljeni hiši na polju je lajal pes, luč je blodila okoli nje. Čudna tajinstvenost je bila razlita čez pokrajino; v ozračju sta ležali težka misel in žalost.

Sredi te mračne okolice pozabljenih duš sva pogrnila pelerino in sedla nanjo. Nekaj časa sva bila tiho, nato sva dahnila v poljubu prvo besedo. Duša ni mogla izraziti v besedi; ne ona za prošnjo ne jaz za odpuščanje; vse sva izlila v dotikljaj najinih teles in sva se razumela do dna.

Tončka se je omamila; čudna omotica ji je planila v glavo, zdelo se je, da se podirajo tla pod njo in da plava v prostranstvu... Legla je in zaprla oči. V težki sapi je dvigala prsi kot da trpi. Iz njih se je dvigalo pritajeno stokanje.

Mojih dotikljajev se je zavedala le napol. Z roko sem dožnaval oblike njenega telesa. Na moje zadnje vprašanje je samo dahnila kot v sanjah: «Da»... X

Ko pa sem zagledal nasproti mojemu obrazu njen obraz, ki je bil mil, otroški, kot v omotičnih sanjah bledeč, se mi je zasmilila. Zdela se mi je silno lepa, žal mi je je bilo. Obtožil sem svojo živalsvo in sedel poleg nje.

V tem se je predramila in široko odprla oči. Kakor divja je planila kvišku in zakričala kot otrok, ki se preplaši iz strašnih sanj.

«Mama, moja mama!» je šlo presunljivo skozi noč. «Kaj si mi storil? Kaj si mi storil?» X

Od groze, ki jo je vzbudil ta žalostni, nečloveški klic, so mi stopile solze v oči. Kakor da kdo za svojim lastnim življenjem joče.

«Glej, glej konja... Brani me!»

Jernej Jereb / Suženj demona

Njen glas se je stopnjeval v grozo, ki je bila neznanska, višja kot črno nebo tistega večera. Kazala je na rob polja, na breg Soče, ki se je le nejasno razločeval. Objela sva se, kot da se oba bojiva, da naju ne pogazi kaj strašnega, nevidnega v tej pokrajini.

«Saj nič ni!» sem dejal v joku... «Saj nič ni!» Buljil sem v temo. Zagledal sem ogromnega črnega konja, ki je bežal v velikih skokih čez rob polja, kot da ga neznana sila bruha do obzorja in meče v globino.

«Brani me! Brani me!»

Držala sva se sklenjena kot dva otroka in trepetala sredi noči; niti besedice nisva izgovorila več, tako silen je bil ta vtis.

Črni konj se je vdrl v tla, od nekje je v isti smeri zalajal pes. Trepetaje sva vstala s tal in bežala domov...

*

Ko sem ostal sam na cesti, je šla procesija silnih vtisov mimo mene. Vsi dogodki iz dni muke, vsa spoznanja grdobije. In vendar sem se čutil očiščenega po svojem joku, očiščenega tudi, ker se moja slà ni dotaknila dekliškega telesa...

Zavest zmagoslavja je šla z menoj, kakor tisti večer, ko se je prvič razgrnila v svoji lepoti pred mojimi očmi. Nisem se je dotaknil... Veliki duševni vtisi so me kovali in zgnetli v novega človeka.

Prijetno je človeku, ko se naenkrat sredi polnoči zavé, da je postal drug človek, kako čudno razpró ljudje, navajeni prejšnjega človeka, svoje oči. Kakor da je eno življenje dovršeno in to je umrlo in z njim vse in vsi, ki so ga spremljali, in začenja drugo.

Trepetal sem ob mislih na čistost, dekle in ljubezen, ta večer sem se smejal. Čemu sem klečal v blatu? Čemu sem prosil za pravico, ko pa je po naravi dana?

Kaj poreče gospa Fani? Zblaznela bo...

Prvič je bilo, da se nisem plašen vračal domov.

V kuhinji me je čakala luč. Ko sem jo vzel, da pojdem v posteljo, se je prikazala gospa Fani pri vratih. Položila je prst na usta.

«Tiho! Na vaši postelji spi moj sorodnik. Dejala sem, da boste spali na divanu.»

Razumel sem vse. Stisnilo me je v prsih.

«Nocoj ne! Ravno nocoj ne!»

Pogledala me je pozorno. Njen obraz se je izpremenil. «Saj niste pili.»

«Ne!» sem dejal, «toda nočem!»

«Ne bom vas pojedla,» je dejala trpko, zaničljivo. «Vašemu dekletu ostane dovolj.»

Kakor da je pljunila vame. Zazdelo se mi je, da sem zašel v tujo hišo, med tuje obraze, s katerimi nimam opraviiti nič več; stopil sem do vrat, da popravim pomoto.

Gospa Fani je spoznala moj namen, ko še prvi korak ni bil storjen. Vzela je ključ in ga je skrila v nedrje. Računala je, da me bo premagala s svojim mesom, če bom stikal za ključem...

Pobledel sem. Zrl sem ji v oči, kakor gledajo krotilci kač. Ona me je merila od glave do nog.

Nato se je premaknila. Pelerino mi je vzela z ramen. Bila je blatna. Gospa se je pričela tresti, njene oči so dobile blesk risa. Z zateglim, zaničljivim glasom je ponovila dvakrat:

«Zdaj razumem! Zdaj razumem!»

Gledal sem drzno. Iz nje je bruhalo in padalo na mojo dušo. Psovke in žalitve, vse, kar je meni najsvetejšega, je padlo v blato njene besede, ki so se izpremenile v krik.

Objela me je groza. V razbeljeno dušo je udarjalo kakor strela. Prikipelo je do vrha.

Vse žile, vsi živci v meni so se napeli: «Tiho!» Pritajeno, a z vso sugestivno silo, sem izgovoril to besedo.

Ona pa je hotela izkričati mojo in svojo preteklost polnočni tihoti, izpovedati svojo dušo, in se ubiti. Jaz pa sem hotel živeti. Gorel sem, kipel kot polna čaša, planilo mi je v možgane, da sem občutil, kot da se je moje telo dvignilo in pada v neznansko brezno...

Naenkrat je njen glas utihnil. Ko sem se napol zavedel, sem videl, da so se moji prsti zagrebli v njen vrat in zadržujejo besede, da ne vró iz grla. Slišal sem grgranje, videl sem bele pene na ustnah, telo se je zvijalo in stresalo.

Zavedel sem se polagoma. Izpustil sem jo v grozi nad samim seboj. Njen spačeni obraz je omahnil, zdrknila je na tla. Še je živela, bila pa je strašna.

Polodprte oči so begale. Dal sem ji vode, položil sem jo na skrinjo.

Šele takrat sem se zavedel do dna. Postal sem skoraj morilec ženske. Kaj bi bil storil, če bi bilo to telo mrtvo ležalo pred menoj? Posluhnil sem, če ni nikogar, ki je slišal in zdaj prihaja. Vse je bilo tiho. Le težka sapa gospé je rezala tišino.

Malo da nisem planil k nji in jo prosil odpuščanja. Zadržalo me je sovraštvo, ki je bilo večje kot poprej. Sovražil sem jo radi tega, ker me je zavedla na stezo morilcev.

Ogrnil sem pelerino, prekrižal roke in stopil k steni. Mračno sem gledal na kepo, ki je trepetala v groznici. Njene oči so se zvijale v onemoglosti kot oči živali, ki slutijo smrt.

Bila je zlomljena. Demon je ležal pred menoj, suženj je bil prost. Strah pred smrtjo ji je zlomil vse sile. Prvič sem občutil, da sem gospodar nad samim seboj vpričo tega bitja ...

Ob tem občutku sem v trenutku zrastel sam v sebi in občutil zemljo pod nogami. Počasi, s prezirom sem obrnil pogled od njenih prosečih oči in stopil v kuhinjo.

Odprl sem vrata na verando. Potreboval sem zraka. Hotelo se mi je luči. Zadihal sem in razprostrl roke ... Mesec je bil vzšehl in predrl oblake, medla svetloba se je razlivala čez vrtove, cedre in palme so trepetale v nji.

«Tončka!» Ne vem, če sem mislil nanjo, ko sem izgovoril njeno ime, ali na eno tisočih, ki sem jo želel, da me pelje iz sence v svetlobo. Nagnil sem se čez ograjo verande. Moje roke niso dosegle žarkov.

Vrgel sem pelerino na cesto, roke so se oprijele stebra in trte, splezal sem na tla. V tistem hipu so se odprla vrata verande. Bled obraz se je prikazal v njih. Nisem razumel besed, ki so šle za menoj. Prezrl sem mahljaje roke.

Človek, ki bi bil kmalu postal morilec, se je izluščil sam iz sebe in je stopal čez ulico, čez trg, mimo vrtov, v samoto, v svobodo, v luč — le eno ga je tiho grenilo, zdelo se mu je, da ima dvojno senco za seboj ... Tej senci ni mogel ubežati.

in gotovo umorom naj bi se končala ta neznajna povest - neznajna + pošastljiva nedvoumna. Ne brez poudarka ~ greh

Giovanni Papini / **Walt Whitman**

(Konec)

IV.

V Waltu Whitmanu izginja vekovita razdvojenost med mesom in dušo. Nekateri žive samo za meso in so pogani v slabem pomenu besede. Drugi dajejo duši služiti mesu in ti so presukani malikovalci, skeptiki, vražji, gizdalinski. Tretji žive spet samo za dušo in trpinčijo telo: ti so asketje, ki sta jih zavrгла Kristus in preprost človek. Četrty spoštujejo telo in ga stavijo duši v službo: to je primer Walta Whitmana.

Ali moremo trditi po pravici, da opeva telo zaradi telesa, ljubezen zaradi ljubezni? Ne. On opeva telo in dušo: dušo skozi telo in telo kot začasno oblačilo duše. In kadar poje o ljubezni, tudi o najbolj razpaljeni spolni ljubezni, ne misli kakor katerikoli